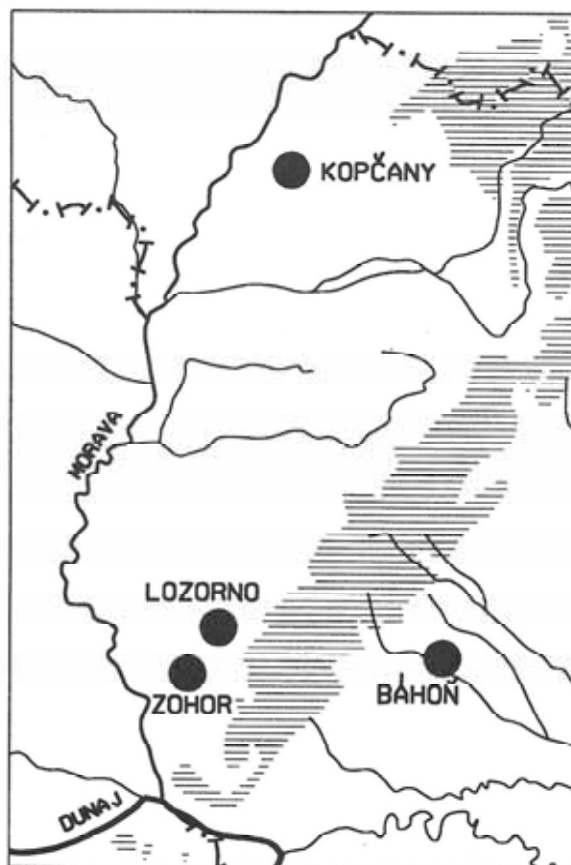

HROMADNÝ NÁLEZ KERAMIKY Z LOZORNA

Príspevok ku keramickým depotom stredodunajskej mohylovej kultúry na západnom Slovensku

JURAJ BARTÍK - MÁRIA HAJNALOVÁ

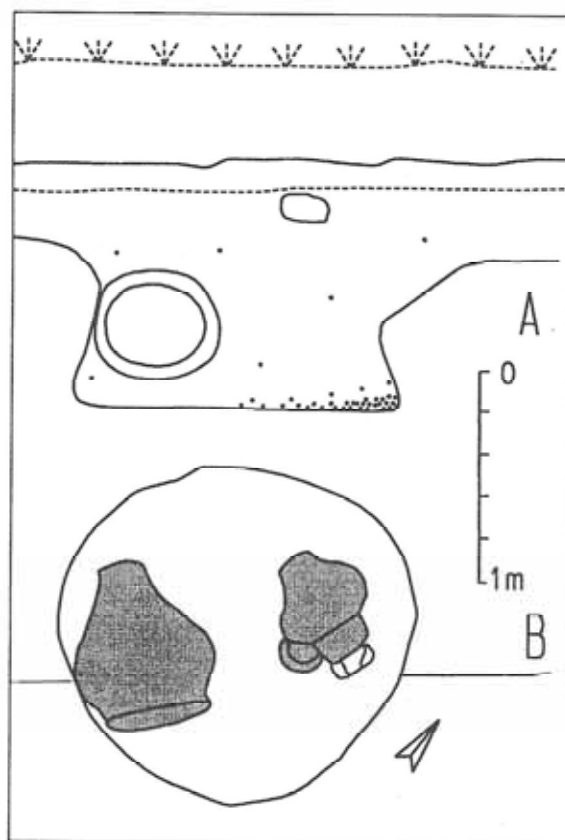
Na polykulturnej lokalite Široké diely nachádzajúcej sa západne od obce Lozorno (obr. 1) vykonal v súvislosti s výstavbou priemyselného parku Záhorie Archeologický ústav SAV záchranný archeologický výskum. Z plochy temer 1ha sa v roku 2000 získali súbory nálezov z neolitu, eneolitu, doby laténskej, slovanského obdobia a stredoveku. Najintenzívnejšie osídlenie tvorené koncentraciami kolových a sídliskových jám však patrí stredodunajskej mohylovej kultúre a velatickej kultúre (Elschek – Varsik 2001, 56). Doplnkové menšie záchranné akcie v súvislosti s výkopmi káblových kanálov na lokalite uskutočnili v roku 2001 pracovníci SNM-Archeologického múzea (Bartík 2002, 23). Výsledky archeologických výskumov Širokých dielov budú predmetom súborného spracovania, v článku sa venujeme len nálezom zo sídliskovej jamy č. 1/2001.

Obr. 1 Keramické depoty SMK na Slovensku

Objekt č. 1/2001

Z objektu zničili pri výkope ryhy pre kábel približne tretinu. Po začistení sa ukázalo, že ide o sídliskovú jamu, ktorej asymetrické steny majú tvar presýpacích hodín (obr. 2A). Predpokladáme, že lievikovité ústie bolo kruhového tvaru s priemerom až 190 cm. Dno objektu sa nachádzalo v hĺbke 160–165 cm od dnešného povrchu (včítane 40–45 cm novovekej navážky). Zásyp jamy tvorila hlina hnedosivej farby s ojedinelými

Obr. 2 Objekt 1/2001: A profil vo výkope, B pôdorys spodnej časti

svetločervenými hrudkami prepálenej hlíny, výnimočne aj s uhlíkmi. Pretože výkop bol plytší ako skúmaný objekt, kruhové dno s priemerom 150–160 cm nepoškodil. Do výšky približne 10 cm, avšak len na severovýchodnej strane ho pokrývali drobné, dočervena prepálené hrudy hlíny, ktoré nemajú charakter výmazu pece a ani prepálenej mazanice zo stien domov. Na rozhraní ornice a podorničnej vrstvy sa nad ústím objektu nachádzal kameň tvaru bochníka s rozmermi približne 40 × 20–25 cm. V zásype lievikovitého ústia objektu sa našiel črep z hornej časti nádoby zdobenej šikmým žliabkovaním a fragmenty z hornej časti zásobnice.

Už pri začisťovaní steny výkopu sa ukázalo, že v západnej polovici jamy, zhruba 20 cm nad jej dnom leží na boku celá zásobnica. Severovýchodne od nej, zhruba rovnako orientovaná amfora so zvislo prstovanou spodnou časťou ležala na roztláčenej amforovitej mise. Pod nimi sa nachádzala rozotieraná podložka z drobnej horniny (obr. 2B). Amfora obsahovala ďalších päť nádob: džbán a dve vysoké dvojuché misky na nôžke ležali samostatne, vysoká miska s jedným uchom bola vložená do nízkej šálky. Kvôli paleobotanickým analýzám sa z jamy odobrali vzorky hlíny, uhlíky i kompletne obsahy menších nádob.

Nálezy z hornej časti zásypu objektu 1/2001

- Kameň bochníkovitého tvaru.
- Črep zdobený šikmým žliabkovaním (obr. 5: 1).
- Črepy z tela zásobnice (2 kusy).

Nálezy zo spodnej časti objektu 1/2001

- Nádoba č. 1. Vysoká dvojchá miska na nôžke s hrdlom oddeleným od tela. Na rozhraní hrdla a tela výčnelok (obr. 5: 6).
- Nádoba č. 2. Džbán s vysokým lievikovitým hrdlom a štvoricou výčnelkov na vydutine (obr. 5: 5).
- Nádoba č. 3. Vysoká dvojchá miska na nôžke s hrdlom oddeleným od tela (obr. 5: 3).
- Nádoba č. 4. Vysoká jednouchá miska na nôžke s lievikovitým hrdlom a jedným uchom (obr. 5: 2).
- Nádoba č. 5. Šálka s rozhraním hrdla a tela zvýrazneným ryhou a radom pšeničných vpichov (obr. 5: 4).
- Nádoba č. 6. Amfora zo zvislo prstovanej spodnou časťou a s pretláčaným pásikom na rozhraní hrdla a tela (obr. 4: 3).
- Nádoba č. 7. Bezuchá amforovitá misa (obr. 4: 1).
- Nádoba č. 8. Zásobnica s pretláčaným pásikom členeným kolienkovitými uchami na rozhraní hrdla a tela (obr. 4: 2).
- Roztieracia podložka rozpadnutá.

Paleobotanická zložka nálezov z objektu 1/2001

Z objektu č. 1/2001 bolo odobratých dvanásť archeobotanických vzoriek. Štyri vzorky sedimentu približne o objeme jeden liter a jedna vzorka uhlíkov pochádzajú z rôznych hĺbok jeho výplne. Ďalšie štyri vzorky reprezentujú takmer kompletne výplne menších nádob (č. 1–4), ktorých objem sa pohyboval v rozmedzí 0,25 až 0,8 litra, z dvoch veľkých nádob (č. 6,8) sa odobrali vzorky o objeme 0,55a 1,35 litra a z okolia roztláčenej nádoby č.7 s objemom 0,55 litra. Počas preplavovania v laboratóriu (s využitím tradičnej metódy ručného preplavenia na site s minimálnym rozmerom mriežky 0,215 mm) sa zo vzoriek z výplne objektu a z nádob č. 1, 3–8 odložilo 100 ml zo vzorky uhlíkov 15 ml a zo vzorky z výplne nádoby č. 2 päťdesiat ml sedimentu pre následné chemické analýzy. Výsledky paleobotanickej analýzy sú prezentované na tabuľke:

	pôvodný sediment (ml) sediment (soiled) (ml)	<i>Panicum millicecum</i>	čl. <i>Panicum millicecum</i>	<i>Panicum millicecum</i> - fragm.	<i>Setaria italica</i>	<i>Hordeum vulgare</i>	čl. <i>Hordeum vulgare</i>	<i>Chenopodium album</i> agg.	<i>Chenopodium ficifolium</i>	čl. <i>Bromus</i> sp.	<i>Solanum nigrum</i>	<i>Quercus</i> sp.	<i>Pinus</i> sp.	<i>Carpinus betulus</i>	listnaté drevo / deciduous wood	semená spolu / total seeds	semená na liter / seeds per litre	uhlíky spolu / total charcoal	uhlíkov na liter / charcoal per litre	výťažok spolu / items total	výťažok na liter / items per litre	
z výplne jamy / fill of the pit																						
100 cm nad dnom / 100 cm from the bottom	800	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	2	2	
50 cm nad dnom / 50 cm from the bottom	900	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4	-	-	-	-	2	-	4	4	6	7
vchod - dno / bottom	1000	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	1	-	5	5	1	1	6	6
z prepálenej časti dna / bottom-burned soil	900	4	-	9	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	16	-	-	14	16
uhlíky zo zársypu jamy / charcoals	135	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	6	44	6	44	
z nádob / fill of ceramic vessels																						
nádoba č. 1 / vessel no. 1	700	3	-	-	1	-	47	2	-	-	-	18	-	-	-	-	48	69	18	26	66	94
nádoba č. 2 / vessel no. 2	150	5	-	1	-	-	10	-	1	-	-	-	-	-	-	-	18	120	-	-	18	120
nádoba č. 3 / vessel no. 3	450	-	-	-	-	-	5	-	1	-	-	2	3	3	-	-	6	12	8	16	14	28
nádoby č.4 a č. 5 / vessels no. 4 & 5	250	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	p	-	-	-	3	10	-	-	3	10
amfora č. 6 / vessel no. 6 (uncomplete fill)	350	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	7	-	-	3	7
nádoba č. 7 / vessel no. 7 (uncomplete fill)	400	33	30	14	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	78	195	-	-	78	195
nádoba č. 8 / vessel 8 (uncomplete fill)	1200	2	-	-	-	-	11	-	1	-	-	3	11	-	-	-	14	12	14	12	28	23
spolu / total	7435	53	30	23	1	1	81	2	1	2	-	15	32	3	3	-	191	53	-	-	244	
priemerná hodnota / average																	25,69	7,13			32,82	

Tab. 1 Lozorno - Široké diely. Zuhofnatené rastlinné makrozvyšky z výplne objektu 1/2001

Keramické depoty stredodunajskej mohylovej kultúry SMK na západnom Slovensku

Keramika z jamy č. 1/2001 z Lozorna je charakteristická pre stredodunajskú mohylovú kultúru (ďalej SMK), súbor celých nádob z jej dna (obr. 3) odpovedá hromadným nálezom keramiky. Termín označuje skupinu celých nádob jednorázovo uložených do zeme, výnimočne aj do rašeliny alebo vody, ktorá sa zložením a spôsobom uloženia odlišuje od hrobových a sídliskových súborov. V SMK zaujímajú keramické depoty dôležité postavenie spočívajúce v možnosti nahliadnutia do sféry profánnych alebo kultových aktivít s ktorými sa spája ich ukladanie, ako aj v obohatení materiálnej kultúry o dôležité nálezové celky. V súhrnných spracovaniach keramických depotov z celého územia rozšírenia SMK sa spomínajú súbory zo Slovenska len okrajovo, pretože ich poznanie negatívne ovplyvnil spôsob publikovania prostredníctvom fotografií a prekreslených fotografií. Z toho dôvodu na tabuľkách prezentujeme nádoby z oboidvoch známych hromadných nálezov zo Zohora a Kopčian, i menej známy súbor z Báhoňa.

Hromadný nález keramiky zo Zohora

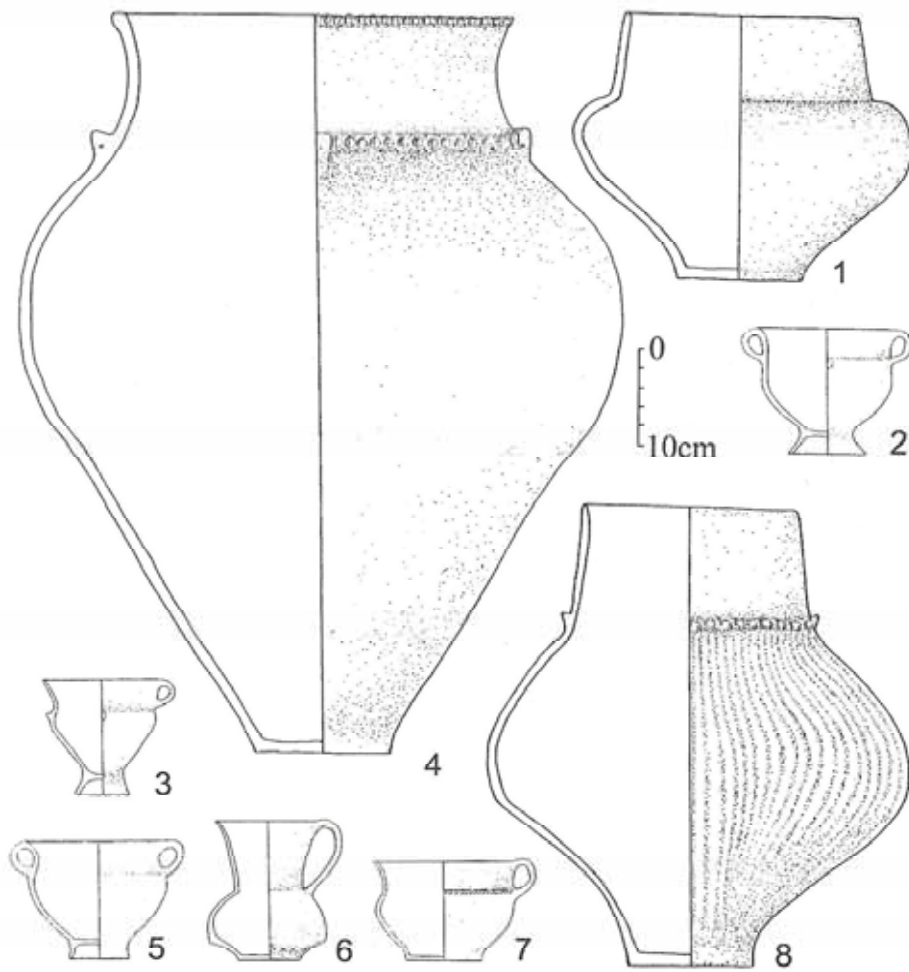
V roku 1938 našli pri hĺbení jamy na vápno na polohe Podbrežské dzíle skupinu nádob a črepov. Podľa J. Eisnera v objekte, ktorý bol 130 cm dlhý, 80 cm široký a 100 cm hlboký ležali nádoby až v štyroch vrstvách oddelených svetlými medzivrstvami piesku. Získalo sa 26 celých nádob (4 vysoké dvojuché amfory, 5 rôznych amfor bez úch, 7 mís, 3 dvojuché misy na vysokej nôžke, 4 šálky 3 džbánky) a fragmenty z piatich identifikovateľných nádob (vysoká dvojuchá amfora, misa, 2 šálky a džbánok), istý počet črepov z neidentifikovateľných nádob a praslén. Ďalšie črepy sa mohli stratit v priebehu výkopových prác (Eisner 1940, 180).

Podľa starých inventárnych záznamov niekdajšieho Vlastivedného múzea v Bratislave, majiteľ pozemku A. Lacko „za odmenu odovzdal“ 24 celých nádob (4 vysoké dvojuché amfory, 4 rôzne amfory, 7 mís, 3 dvojuché misy na vysokej nôžke, 3 šálky 3 džbánky), 3 fragmenty z identifikovateľných nádob (vysoká dvojuchá amfora, misa, fragment šálky), 16 bližšie neopísaných črepov a praslén. Pri bombardovaní budovy múzea 16. júna 1944 sa časť z nich (hlavne črepy) zničila.

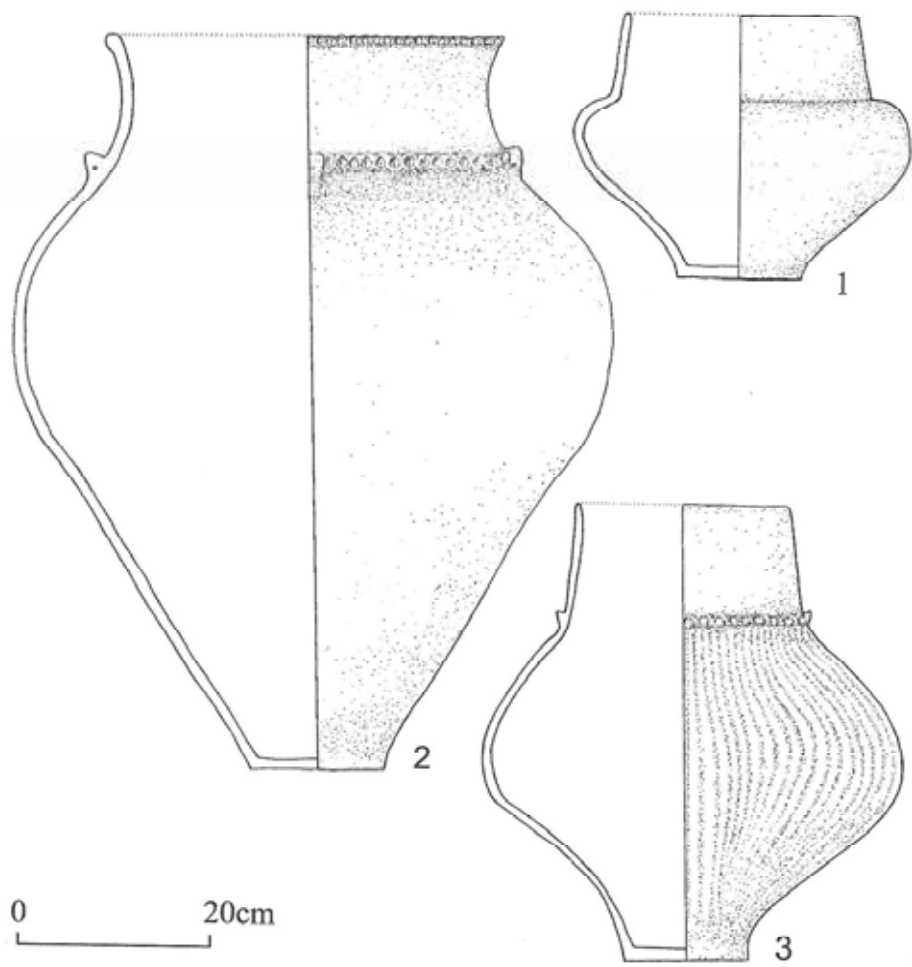
Do súčasnosti sa z pôvodného súboru zachovalo 23 celých a jedna neúplná nádoba (obr. 6–9). Predstavu o mise (obr. 7: 9) a prasléne (obr. 6: 4) zo zničenej časti hromadného nálezu získame z kresieb v inventárnej knihe niekdajšieho Vlastivedného múzea uloženej v SNM-Archeologickom múzeu v Bratislave. Ďalšie stratené fragmenty pochádzali z menšej misy (pravdepodobne podobnej misám na obr. 7: 5–8), šálky (podobnej šálkam na obr. 6: 6–8), z amfory (podobnej amforám z obr. 8: 1,3) a pravdepodobne z vysokej dvojuchej amfory (podobnej amforám na obr. 9), čím počet dnes známych keramických tvarov z depotu v Zohore dosahuje 29 kusov.

Hromadný nález keramiky z Kopčian

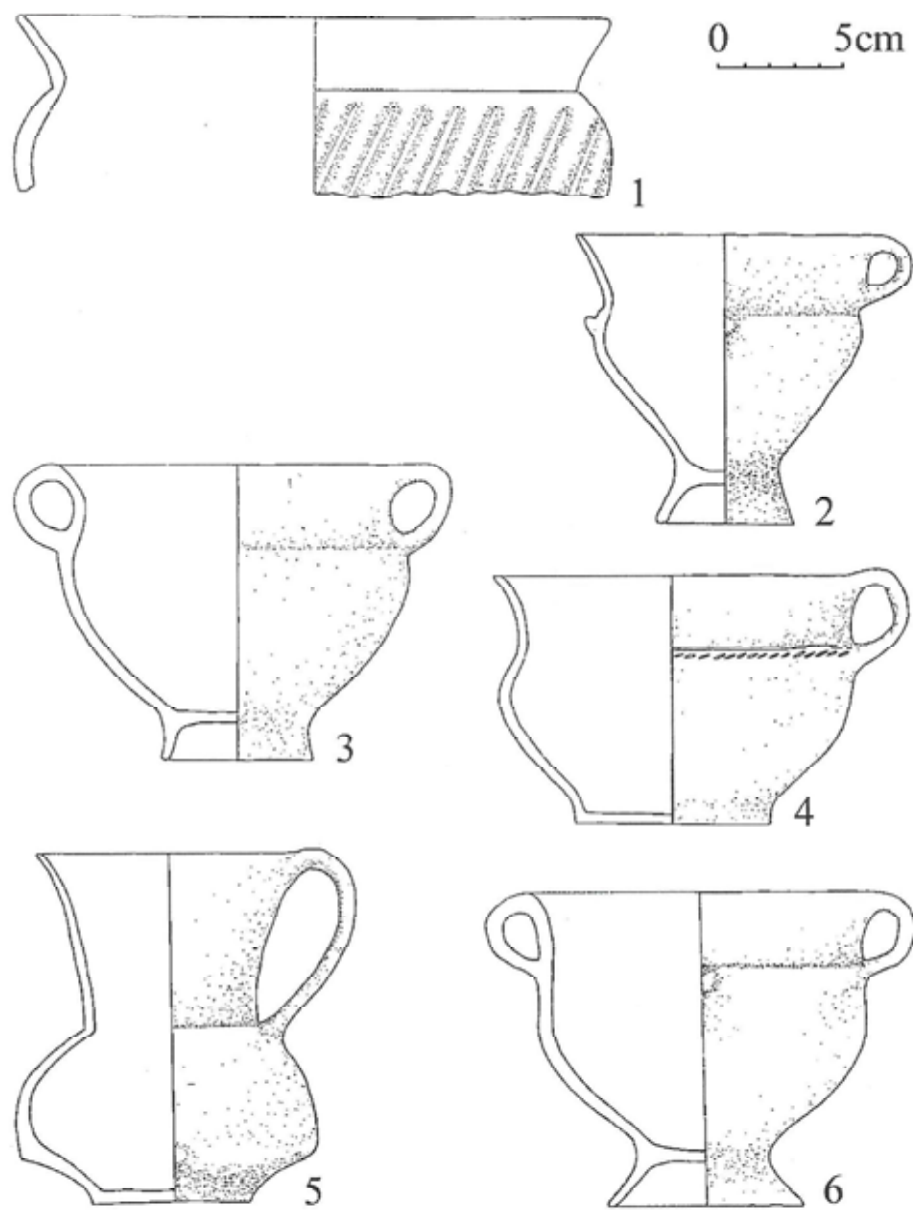
V roku 1961 narazili pri stavebnom výkope na 17 nádob, ktoré následne odkryli archeológovia. Celé nádoby sa nachádzali na dne jamy zhruba kruhového pôdorysu, s priemerom 160 × 170 cm a v hĺbke 150 cm pod povrchom (Pichlerová 1966, 57, obr. 2). Súbor pozostáva z džbánu s výlevkou (obr. 12: 1), štyroch šálok (obr. 12: 2–5), štyroch amfor (obr. 12: 6–7, 13: 3, 15: 4), 5 mís (obr. 13: 1, 4, 14: 1–3), troch zásobníč (obr. 15: 1–3) a praslénu (obr. 13: 2).

Obr. 3 Hromadný nález keramiky z Lozorna

Obr. 4 Hromadný nález keramiky z Lozorna

Obr. 5 1 Črep z hornej časti zásypu objektu 1/2001, 2-6 hromadný nález keramiky z Lozorna

Hromadný nález keramiky z Báhoňa

Sídliskové objekty SMK v Báhoňi, sa zistili v priebehu zemných prác, keď na brehu Vištuckého potoka bager odstránil povrchovú vrstvu až do hĺbky 1m. Z presunutej zeminy pochádza okrem črepov keramiky SMK aj 13 celých alebo len minimálne poškodených nádob: džbán (obr. 10: 5), neúplný džbán (obr. 11: 1), amfora (obr. 10: 2), amforovitá misa (obr. 10: 3), 2 široké misy (obr. 10: 1, 4), 4 šálky (obr. 11: 2, 4, 7–8), 2 kónické poháre (obr. 11: 3,5) a cedidlová nádoba (obr. 11: 6). Nádobu nájdené na jednom mieste pokladáme na základe jednotného charakteru za súčasť hromadného nález keramiky. Podľa informácie nálezcu, niektoré šálky boli vložené do seba a neúplný džbánok sa nachádzal v amfore. Pretože v dôsledku neuspokojivých nálezových okolností nepoznáme spôsob uloženia keramikového depotu ani pôvodný počet nádob, nemôžeme vylúčiť, že jeho súčasťou boli aj ďalšie keramické tvary a zásobnice, z ktorých sa zachovali len menšie fragmenty. V každom prípade bol hromadný nález keramiky uložený na súvekom sídlisku (Bartík 1991, 11).

Okrem uvedených depotov SMK sa na Slovensku stretáme s informáciou o ďalšom „z kultúrnej jamy vo Veselom“ (Točík 1978, 78, Lichardus – Vladár 199, 241). Pretože krátke zmienky nepoukazujú na konkrétny objekt môžeme iba predpokladať, že autori mali na mysli jeden z bohatých súborov keramiky z jám č. 8S a 20S, preskúmaných v rokoch 1949 – 1950 (Bartík 1996, 195–197). Obidve sídliskové jamy obsahovali popri celých nádobách aj ich početné úlomky, hlinené závažia, kamenné artefakty a zvieracie kosti. Skladba celých keramických tvarov z jám 8S a 20S neodpovedá zloženiu kultúrne a časovo identických hromadných nálezov keramiky, preto ich považujeme za odpad odhodnený do kultúrnych jám. Žiaľ, zmienku o keramickom depote z Dunajskej Stredy (Oždání 1980, 27) sa nepodarilo overiť. Aj skupina minimálne 15 rekonštruovateľných nádob, predovšetkým šálok a džbánok zo zahĺbeného objektu v Zvončíně je najskôr súčasťou keramikového depotu (Samuel – Gajdošík 2000, 107). Nádobu so šikmo hranenou hornou časťou výdute a strechovite profilovanými uchami však patria do čakanskej kultúry staršieho stupňa popolnicových polí, ktorá časovo presahuje nami vymedzené obdobie.

Chronologické postavenie keramických depotov SMK na západnom Slovensku

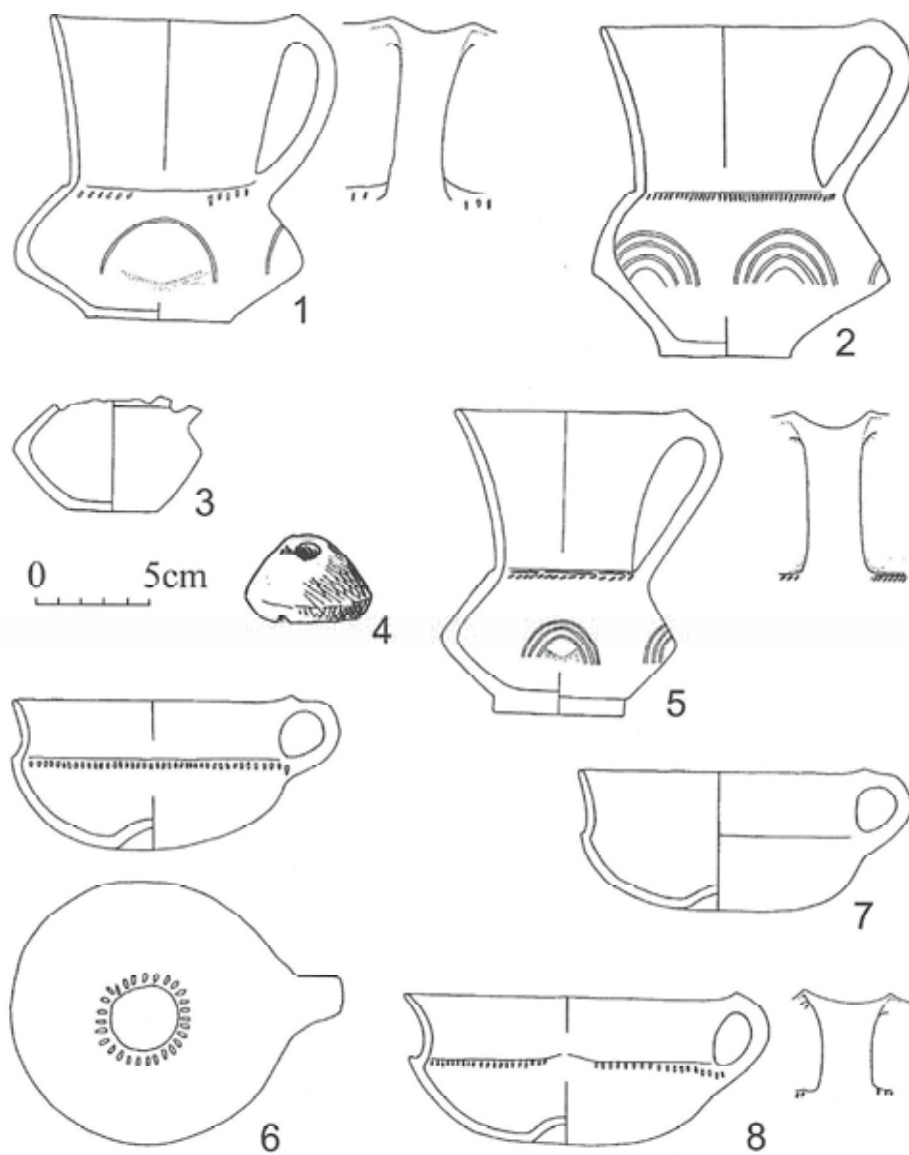
Väčšina systémov vnútornej chronológie SMK vychádza zo základného diela K. Willvonsedera, ktorý materiál rozdelil do troch stupňov B1, B2 a C. Neskôr k nim moravskí bádatelia pripojili aj štvrtý prechodný stupeň, reprezentujúci záver SMK aj počiatok velatickej kultúry. Štvrtý stupeň na Morave zastupujú predovšetkým nálezy z Blučiny (Willvonseder 1937, 62, 242, 254; Furmánek 1973, 127; Říhovský 1982, 8; Stuchlík 1990, 479). Ako uzavreté nálezové celky u ktorých sa vzhľadom ku krehkosti a krátkej životnosti nádob nepredpokladá použitie starých výrobkov sa hromadné nálezy uplatnili pri definovaní náplne niektorých stupňov relatívnej chronológie. Proti použitiu depotu z dolnorakúskeho Maisbirbaumu ako vedúceho nález mladšieho Willvonsederovho stupňa C neboli zatiaľ vyslovené námietky napriek tomu, že (ako sa ukázalo dodatočne) nejde o jeden, ale o dva navzájom premiešané hromadné nálezy keramiky (Doneus 1991, 107). Na základe diela K. Willvonsedera datoval aj J. Eisner „sklad keramiky“ zo Zohora do „Stupňa C podľa P. Reineckeho“ (Eisner 1940, 180). Od jeho včlenenia do stupňovitého delenia SMK v Rakúsku (Pittioni 1954, 376, 382) zaujal depot zo Záhoria stabilné miesto v používanej terminológii ako Stupeň Maisbirbaum – Zohor. Podobný význam pre chronológiu si získal aj

hromadný nález z Kopčian. Snaha o vyčlenenie nálezového celku, ktorý by analogicky ako moravská Blučina zastupoval na západnom Slovensku prechodný mohylovo-velatický stupeň vyústila v zavedení termínu Blučina – Kopčany (Paulík 1972, 2). Výber Kopčian však nie je prijímaný bez výhrad (Říhový 1982, 33), pretože súbor bez výrazného podielu keramiky velatickej kultúry má oproti nálezom z Blučiny archaickejší charakter a preto s nimi asi nie je časovo úplne identický. V jednotlivých chronologických stupňoch SMK nie sú keramické depoty rovnomerne zastúpené. Pokým ich absolútna väčšina je zaradovaná do mladého až prechodného, mohylovo-velatického stupňa, v staršom a strednom stupni chýbajú (Lindinger 1999, 82, Palátová – Salaš 1999, 104). Uvedené konštatovanie ale platí len pre územie rozšírenia SMK, nie pre celé stredné Podunajsko, kde do strednej doby mohylovej patrí súbor z Deutschkreutz v Burgenlande (Ruttikay 1966, 223, Benkovsky-Pivovarová 1981, 12) a nie mladší nález desiatich nádob z Hegykö v maďarskej župe Győr-Moson-Sopron (Ilon 1999, 253).

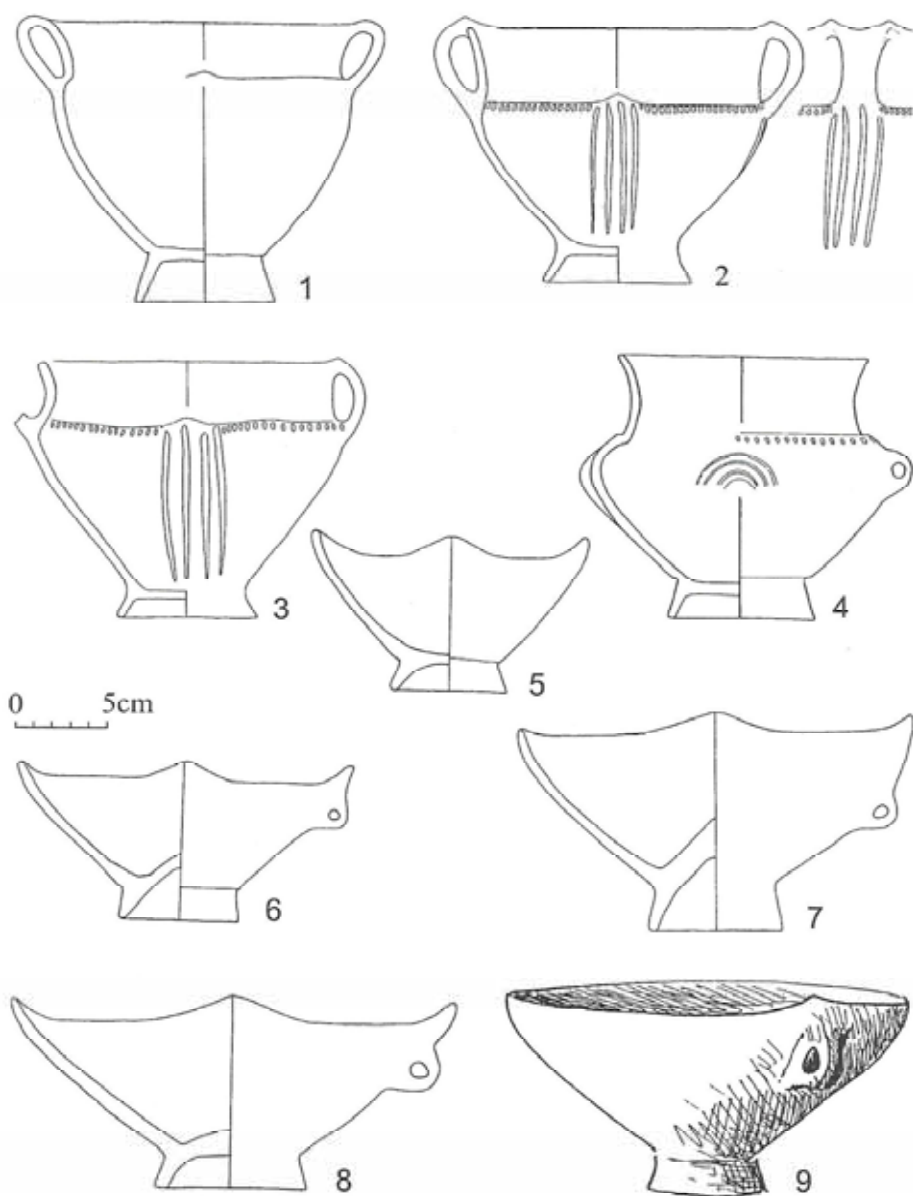
Podľa nášho názoru nízky počet hrobových a sídliskových celkov staršieho a stredného stupňa SMK, v ktorých sa vyskytujú nádoby spolu s bronzovou industriou sťažuje spätnú kontrolu výsledkov získaných typologickým rozborom keramiky z depotov, ktorá má navyše rituálny charakter a tým sa odlišuje od bežného „kuchynského“ riadu. Časová príbuznosť hromadných nálezov keramiky z Maisbirbaumu a zo Zohora je pravdepodobná (i keď nie zdôvodnená analýzou), rovnako ako je zrejme, že depoty z Kopčian a z rakúskeho Herzogenburgu (Willvonseder 1937, 338, Taf. 13–14) majú v porovnaní s nimi mladší charakter. Zaradenie keramického depotu zo Zohora do Willvonsederovho stupňa C (Reinecke C2) a depotu z Kopčian na prelom stupňov C/D (C2/D) je asi v zásade správne avšak nedá sa zaručiť, že tvary zastúpené v depotoch sú charakteristické len pre uvedené stupne. Väčšia časť nádob z obidvoch depotov (šálky, džbány, zásobnice) sa vyskytuje vo viacerých stupňoch SMK. Základným problémom použitia keramických depotov ako nálezov charakterizujúcich stupne relatívnej chronológie SMK je včlenenie celkov zadatovaných na základe štýlovej analýzy keramiky do chronologického systému založeného na vývoji bronzových predmetov. Pokým u bronzovej industrie sú pre jednotlivé stupne definované „vedúce typy“, u keramiky sa ich vyčlenenie doteraz nepodarilo.

Interpretačné možnosti keramických depotov

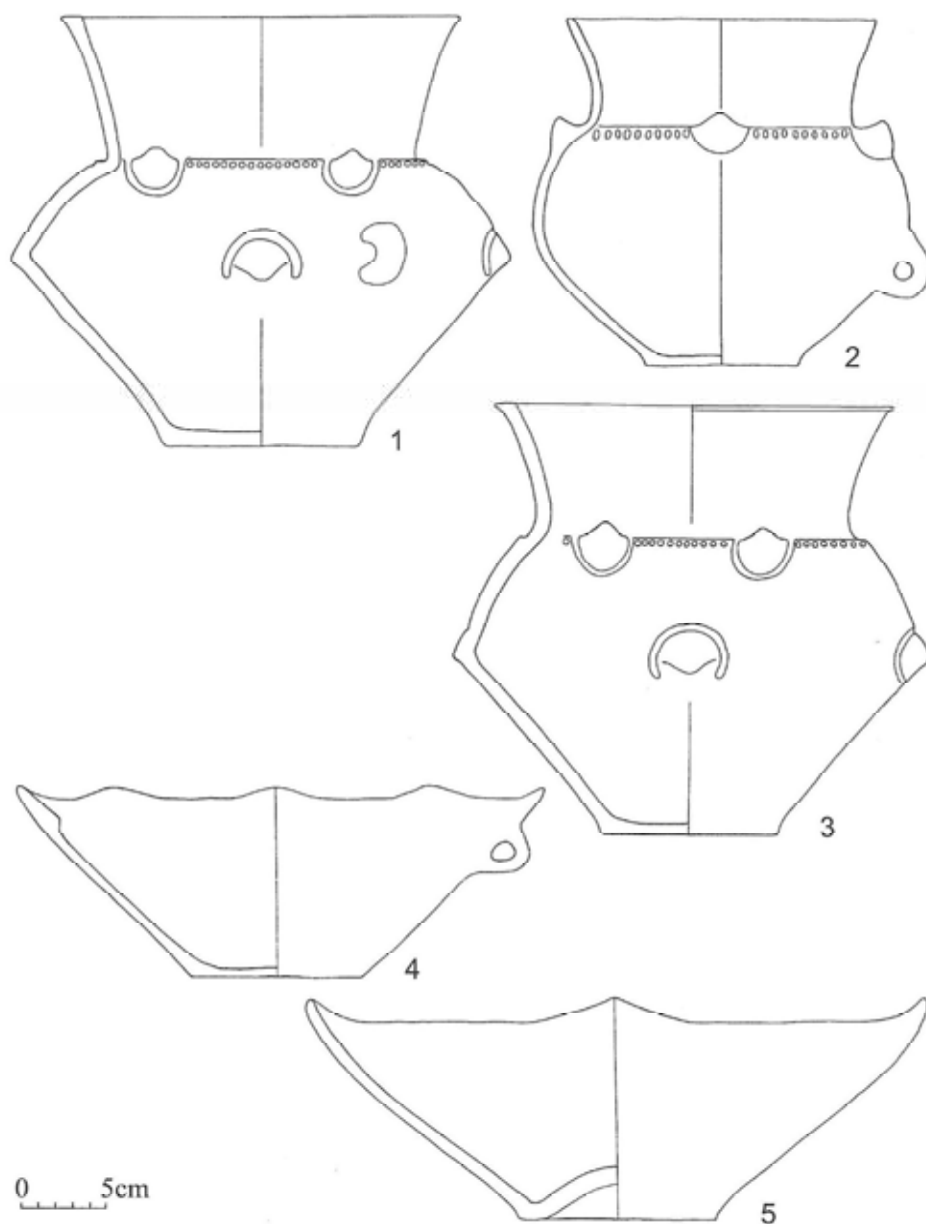
Prehľadné práce o tejto jedinečnej skupine nálezov ukázali, že prvé keramické depoty sa objavili na území strednej Európy v eneolite. Po ústupe v staršej dobe bronzovej vyvrcholilo ich ukladanie v strednej a pokračovalo v mladšej a neskorej dobe bronzovej. Ukladanie keramických depotov bolo značne rozšírené a malo rôzne formy: od škandinávskych nádob v rašeline a severonemeckých potopených do jazier cez hromadné nálezy keramiky v Karpatskej kotline a na Balkáne až po chrámové depoty v Grécku (Jelínková 1959, 16; Marešová 1965, 117; Horst 1977, 109; Eibner 1969, 19; Czyborra 1997, 87). Štyri hromadné nálezy pripájajú západné Slovensko k priestoru, kde sa v strednej dobe bronzovej ukladanie keramických depotov najviac rozšírilo: k Pomoraviu, Dolnému Rakúsku a k stredným Čechám. Ich vysoký počet a jednotný charakter vylučujúci náhodnosť naznačujú, že k ukladaniu mohli viesť rovnaké dôvody. Archeologické bádanie ich hľadá v tých istých oblastiach ľudskej činnosti ako u bronzových depotov s dôležitou výnimkou, že ukryvanie „lacných“ nádob sa obvykle nevysvetľuje ako dôsledok vojnových nepokojov. Ani taká interpretácia však u dvoch nálezov z maďarského Dunaújvárosu nechýba (Mozsolics

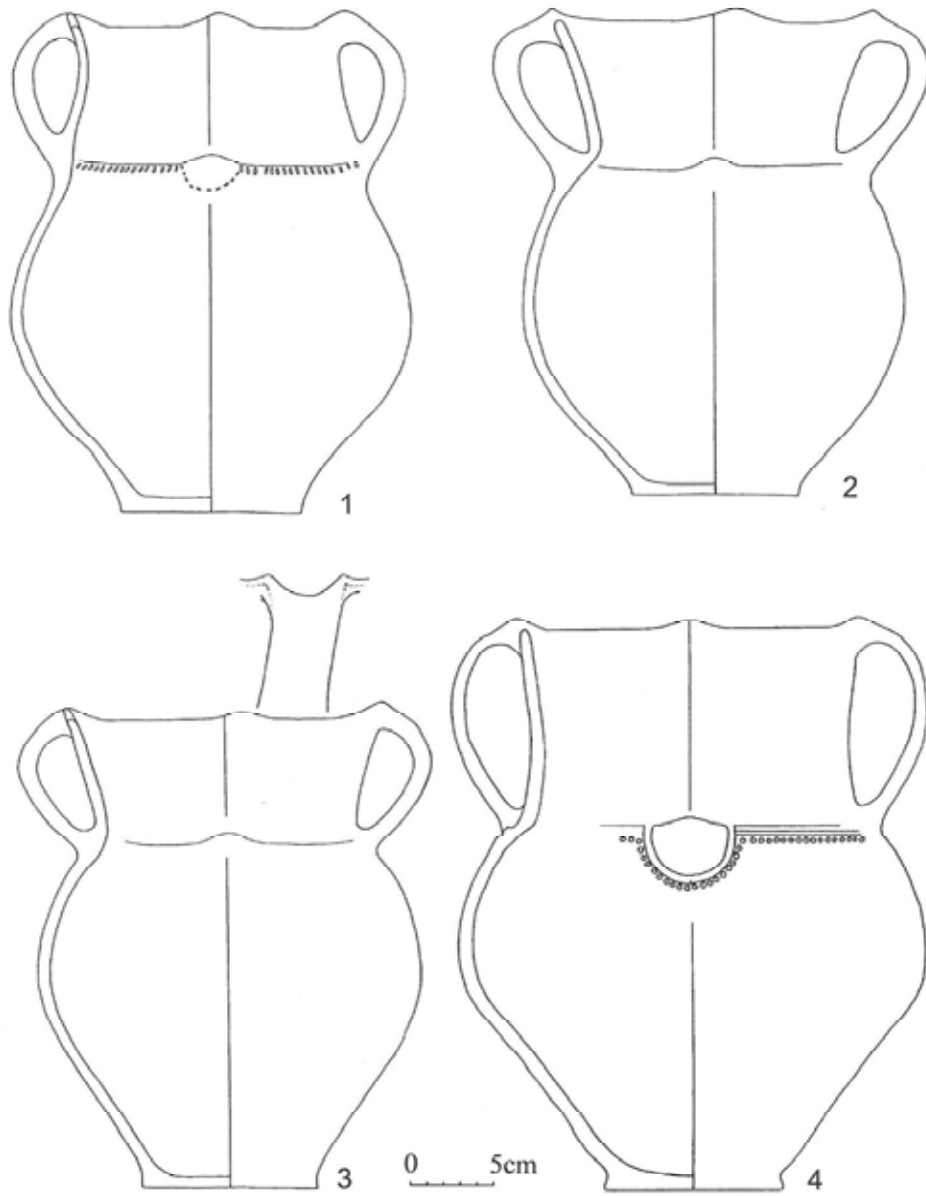
Obr. 6 Hromadný nález keramiky zo Zohora

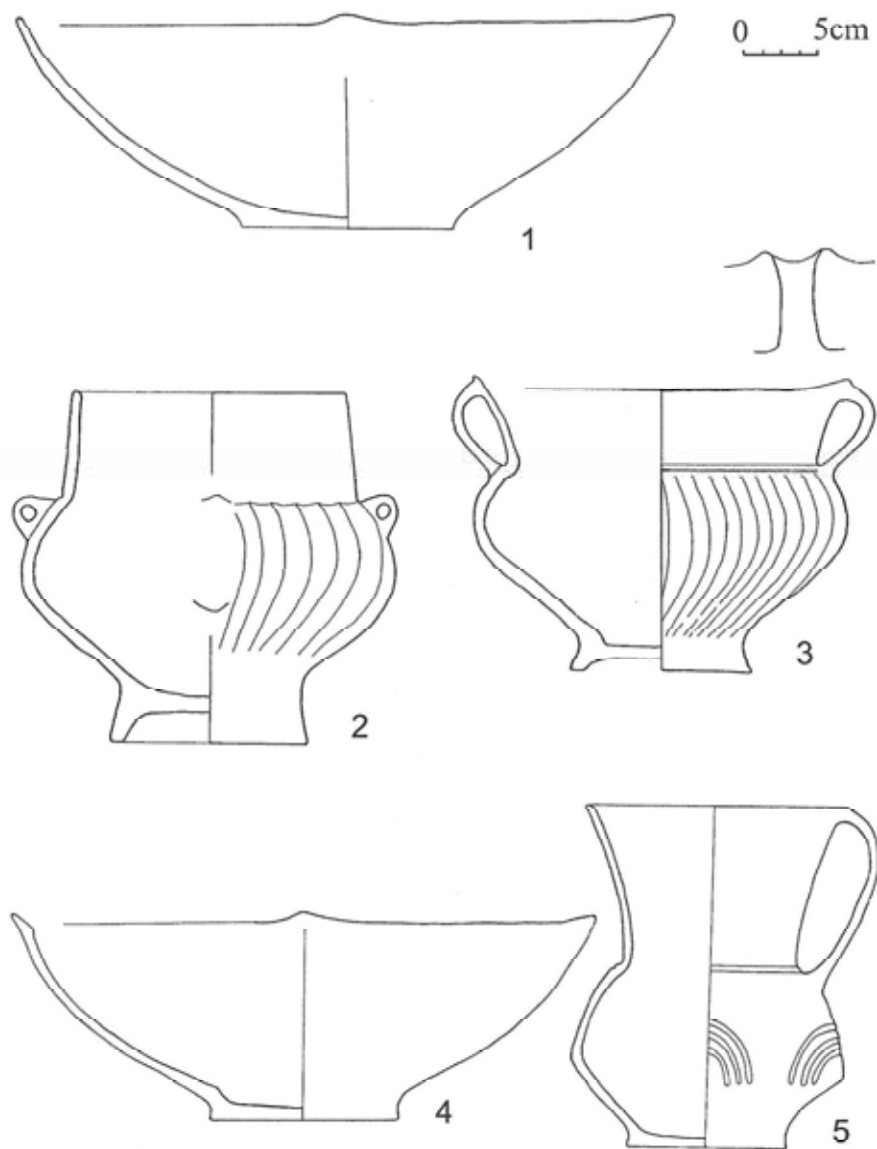
Obr. 7 Hromadný nález keramiky zo Zohora

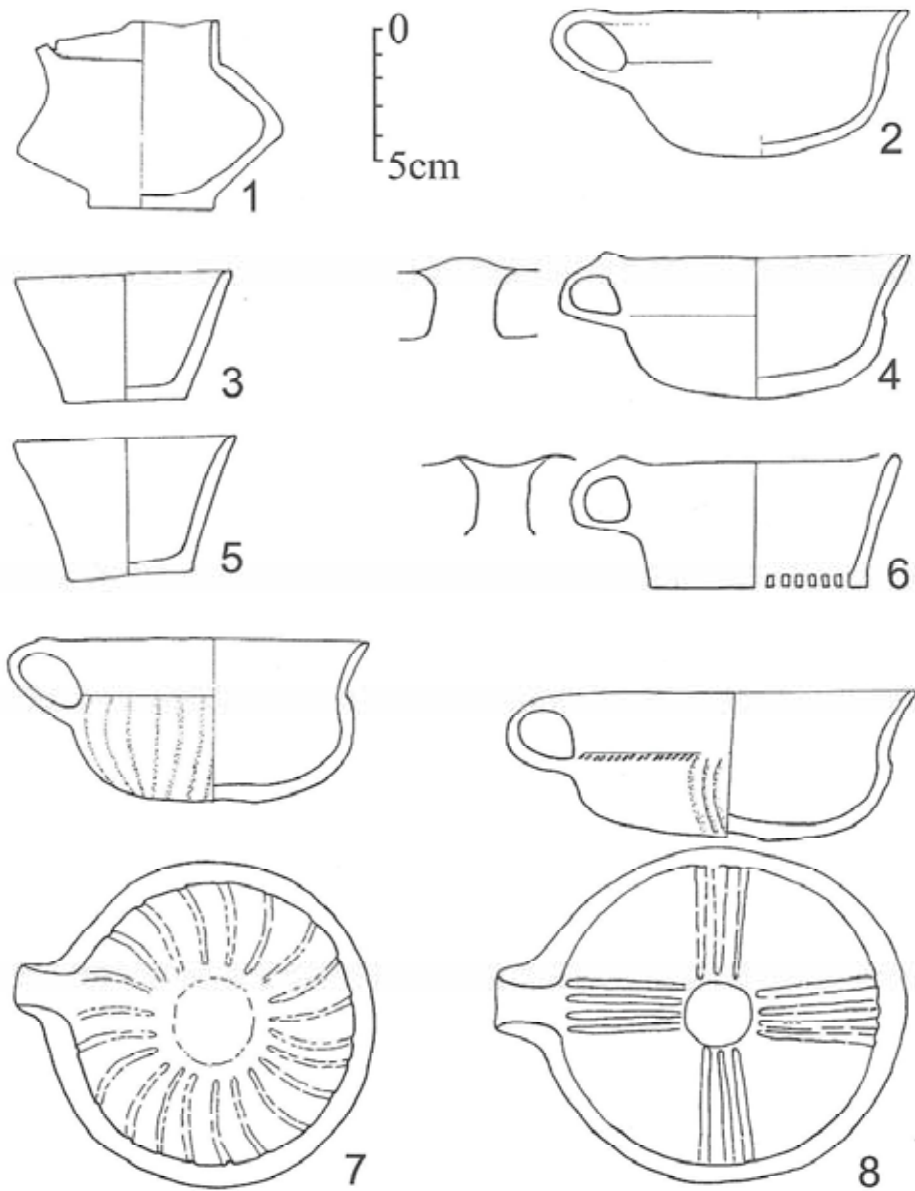
Obr. 8 Hromadný nález keramiky zo Zohora

Obr. 9 Hromadný nález keramiky zo Zohora

Obr. 10 Hromadný nález keramiky z Báhoňa

Obr. 11 Hromadný nález keramiky z Báboňa

1957, 131). Doterajšie pokusy o objasnenie pozadia deponovania keramiky sa dajú zhrnúť do dvoch základných smerov:

– Podľa tradičných predstáv sa spájajú s výrobou, skladovaním alebo obchodom s hrnčiarstvom. Oporou pre také vysvetlenie sú depoty nájdené v blízkosti pecí interpretovaných ako hrnčiarske a jednotný charakter nálezov, u ktorých kvalita vypálenia a farba hlinenej masy vzbudzujú dojem sériovej produkcie (Willvonseder 1937, 264; Eisner 1940, 172; Marešová 1965, 117; Pichlerová 1966, 58).

– Od konca šesťdesiatych rokov sa začali presadzovať až úplne prevládli interpretácie, v ktorých sa predpokladá kultový charakter keramických depotov. Ako prvý upozornil C. Eibner – pri vyhodnotení depotu zo Schrattenbergu – na zloženie niektorých súborov pozostávajúcich z veľkých nádob (zásobnice, amfory), džbánov, menších nádob (šálky, misky, poháre), výnimočne i cedidla, ktoré pripomínajú servisy na pitie zo staršej doby železnej (Eibner 1969, 19). Podobné vysvetlenie podali pri vypublikovaní mladomohylového keramického depotu z Horních Počaplov J. Bouzek a K. Sklenář. Interpretáciu nálezu založili na prameňoch viažúcich sa k ranej dobe železnej v Grécku a Taliansku, ako aj na antických správach o keltských a germánskych zvykoch. Popri krvavých i nekrvavých obetiach ukladaných do zeme uvádzajú slávnosti, ktorých účastníci obetujú jedlo a nápoje bohovi z nich aj sami jedli a pili. Súčasťou ceremónie bolo odlievanie časti obsahu nádob – libácia. Po úkone museli rituálne nádoby vyradiť z ďalšieho používania. Za najpravdepodobnejšiu príležitosť „tvorby keramických depotov“ pokladajú kolektívnu prísahu, keď slávnostný symbolický dúšok a nasledujúce uloženie nádob do zeme potvrdzovalo uzavretý sľub (Bouzek – Sklenář 1987, 34). Dôkladný rozbor zloženia keramických depotov na území Nemecka a severnej Európy viedol F. Horst k zovšeobecneniu, že pozostávajú z vybraných typov nádob, ktoré sa zhotovením a absenciou stôp používania odlišujú od bežnej sídliskovej keramiky. Predpokladal, že na území lužickej kultúry ide o pozostatky obety, avšak nie samotných nádob, ale potravín v nich uložených. Interpretáciu podložil výsledkami peľových analýz obsahu nádob depotu z Berlína-Lichterfelde, ktoré pôvodne obsahovali koreniny, obilie, med, ako aj vrbové a brezové semená (Horst 1977, 129). L. D. Nebelsick prirovnáva keramické depoty zo strednej doby bronzovej k servisom uloženým do hrobov v mladšej dobe bronzovej a staršej dobe železnej. Predpokladá, že boli obetou slúžiacou apoteóze zosnulých (Nebelsick 1997, 378).

Od vypublikovania interpretácií spájajúcich keramické depoty s kultovými obradmi narástol ich počet na území rozšírenia SMK o rad nových nálezov, predovšetkým z Dolného Rakúska a z Moravy. Najdôležitejšie súbory sa získali pri archeologickom výskume na lokalitách Zwerndorf a Großmugl. Doterajšie predstavy o spôsoboch uloženia vytvorené na základe porušených a neúplných keramických depotov sa tak doplnili o zaujímavé detaily, napríklad o usporiadanie v jame tvaru štvorca so zaoblenými hranami z Zwerndorfu, kde 43 nádob – džbány, amfory, hrnce, misky a zásobnice – vzbudzuje dojem, že stáli v radoch na drevenej konštrukcii, akýchsi regáloch (Langenecker 1995, 34). Istým sklamaním sú v Großmugl neprevedené a v Zwerndorfe negatívne výsledky analýz obsahu nádob. V druhom prípade treba predpokladať, že ich do zeme uložili prázdne (Lindinger 1999, 78, Lauerermann – Hahnel 1999, 88). Ukázalo sa, že aj kritické vyhodnotenie starších súborov môže priniesť výsledky. Prekvapivé je zistenie, že najznámejší keramický depot SMK z Maisbirbaumu pozostáva z dvoch častí nájdených na odlišných polohách v obci (Doneus 1991, 107). Spolu z dvojicou depotov z Großmugl presvedčivo dokladajú, že pri deponovaní ke-

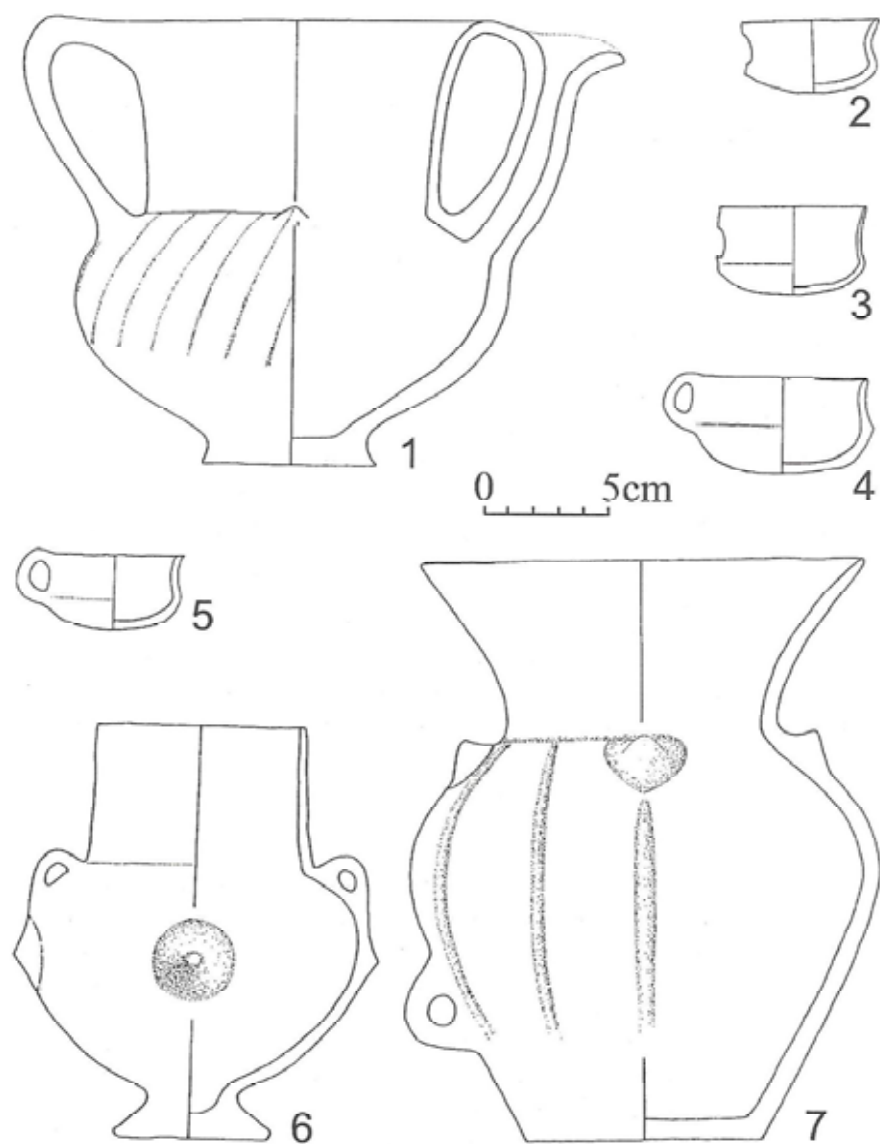
ramiky sa nejednalo o jednorázovú akciu, ale o opakovanie ritualizovaného úkonu tou istou komunitou. Výnimočne sa stretne aj so správou o zásahu do depotu v dobe po jeho uložení: u depotu pozostávajúceho zo štyroch nádob z počiatočného stupňa popolnicových polí z Bavorska sa predpokladá, že ich pôvodne obsahoval päť, pretože jednu z nádob vybrali ešte v dobe bronzovej (Dallmeier 2003, 78). V komplexnom vyhodnotení moravských súborov z doby bronzovej navrhli H. Palátová a M. Salaš rozdelenie keramických depotov na: 1. poľnohospodárske alebo potravinové obetiny, 2. zvyšky po prísazných rituáloch súvisiacich s obetovaním tekutín, 3. stavebné obetiny a 4. deponovania s iným významom. Zaradenie jednotlivých súborov do uvedených skupín však presahuje výpovedné možnosti materiálu (Palátová – Salaš 1999, 107).

Podklady pre interpretáciu keramických depotov SMK na západnom Slovensku

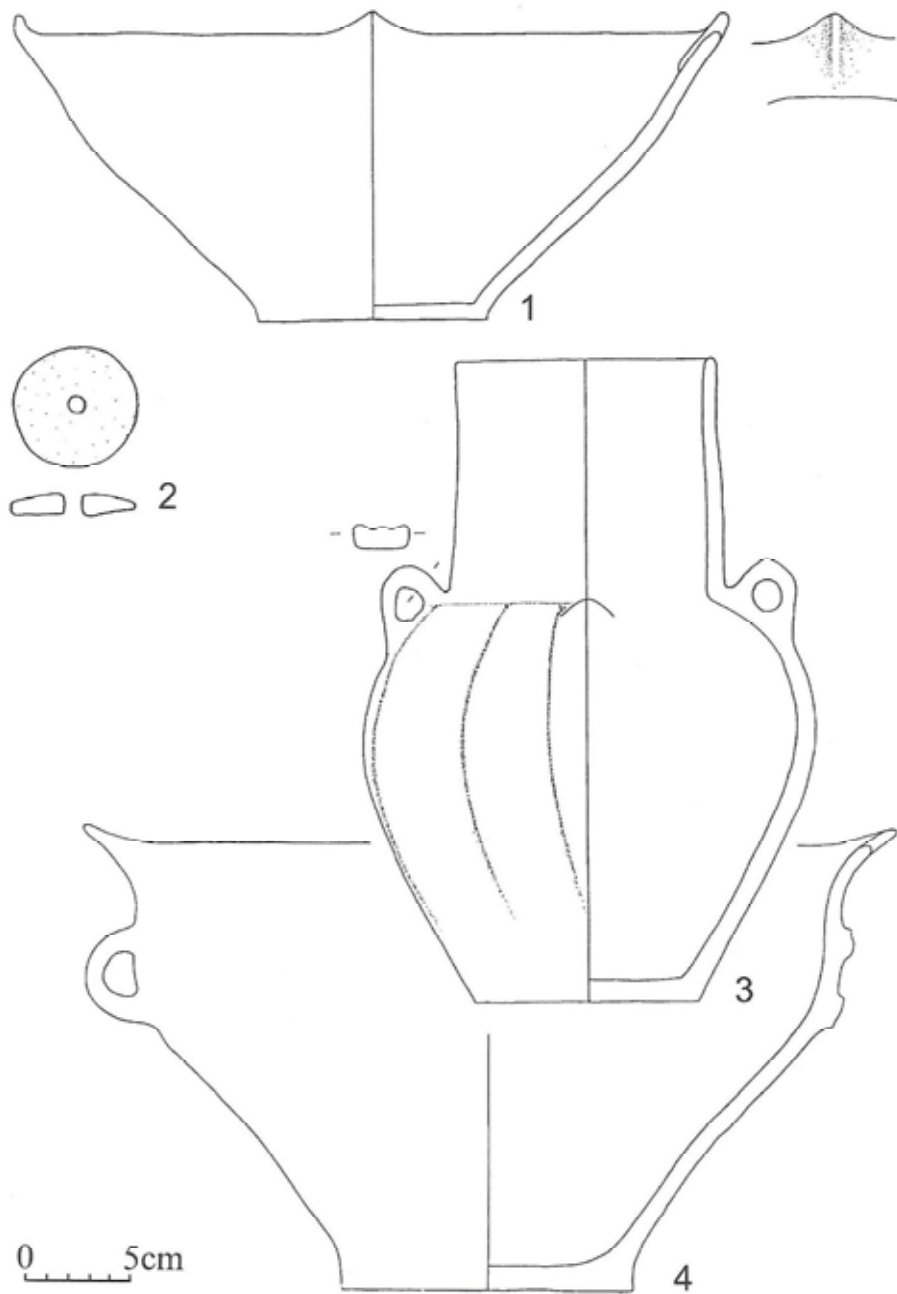
– Na štyri keramické depoty SMK sa na západnom Slovensku narazilo náhodne pri výkopových prácach, čím sa obmedzili možnosti sledovania nálezových okolností. Ich vzťah k súvekému osídleniu je rozdielny: kým súbory z Báhoňa a Lozorna pochádzajú z priestoru sídlisk, u depotu z Kopčian sa uvádza, že ho našli mimo osady (Pichlerová 1966, 60). O príslušnosti hromadného nález keramiky zo Zohora k prípadnému sídlisku SMK sa pôvodná správa nezmiňuje v pozitívnom, ani negatívnom zmysle (Eisner 1940, 172). Pretože na lokalite Podbrežské dzíle nebol uskutočnený povrchový prieskum (a dnes ho už pre zástavbu nie je možné dodatočne doplniť), nedá sa pôvod zohorského depotu zo sídliska vylúčiť ani potvrdiť. Na území rozšírenia SMK v Rakúsku a na Morave sa stretne s keramickými depotmi v osadách aj mimo nich, vo väčšine prípadov však nie je ich vzťah k súvekému osídleniu známy (Lindinger 1999, 78; Palátová – Salaš 1999, 103).

– Depoty zo Zohora, Kopčian a Lozorna boli uložené v zahĺbených jamách, nádoby z Báhoňa sa našli v druhej polohe premiestnenej bagrom. Pokým dve jamy (z Lozorna a Kopčian) mali kruhový tvar, ústie tretej (zo Zohora) bolo údajne obdĺžnikovité. Všetky hĺbkou presahovali 1 m od súčasného povrchu. Na profile jamy č. 1/2001 v Lozorne sa ukázalo, že jej zásyp bol homogénny, bez zvrstvenia. Uhlíky a drobné hrudky prepálenej hliny v hornej i spodnej časti zásypu svedčia skôr pre jednorázové ako pre postupné zasýpanie.

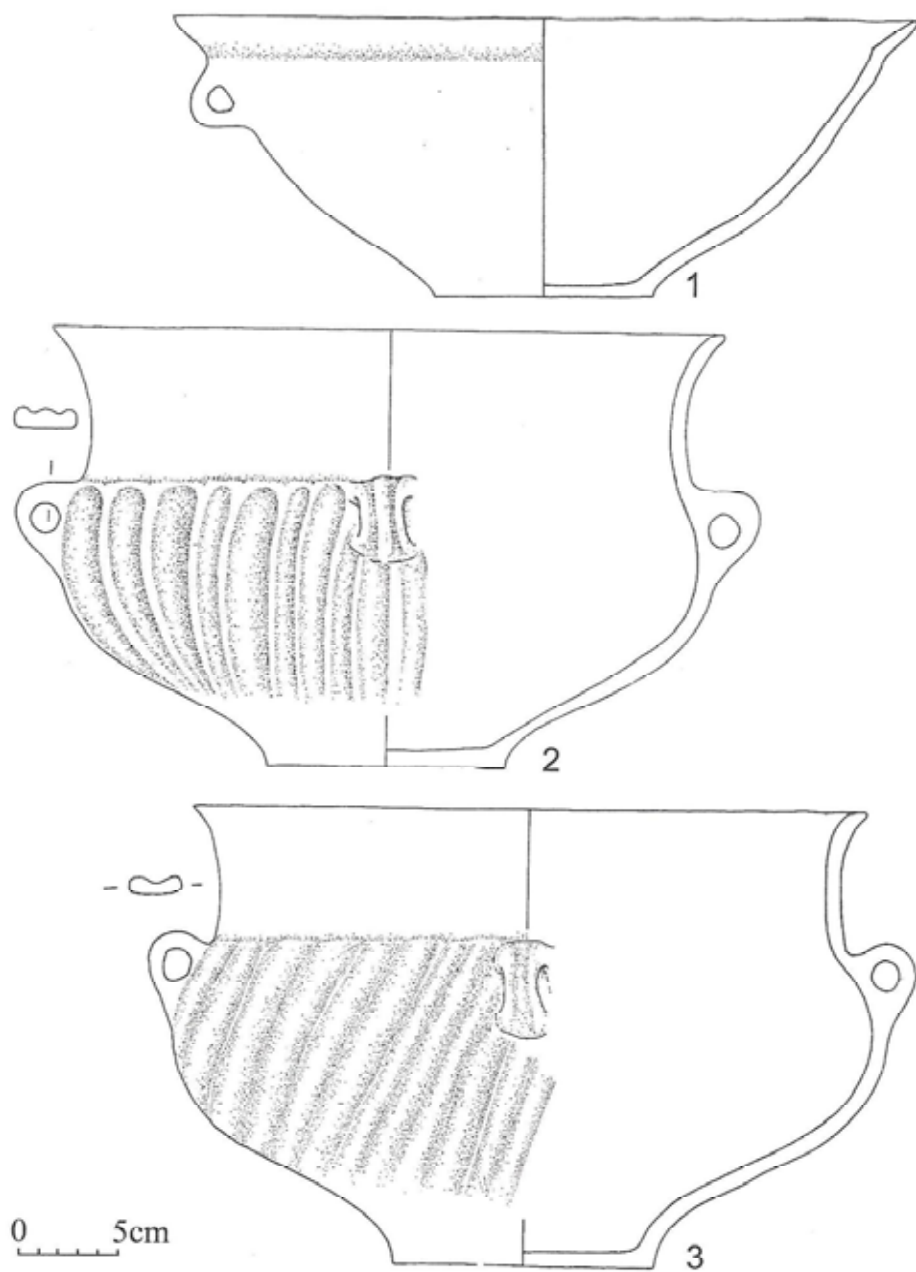
– Odlišné bolo aj usporiadanie nádob v objektoch. V Lozorne ležali v spodnej časti jamy tri nádoby: zásobnica, amforovitá misa a amfora so zvislo prstovanou spodnou časťou, ktorá obsahovala ďalších päť nádob. V Kopčianoch bolo 17 nádob rozmiestnených na dne jamy, pričom do misy bola vložená len jedna zo štyroch šálok a do amfory praslen. Autorka výskumu predpokladá, že ústia troch pôvodne stojacich zásobníc prekryvali misy (Pichlerová 1966, 59). O uložení nádob (až v štyroch vrstvách?) v Zohore sa uvádza, že podobné tvary stáli spoločne, niektoré boli aj vkladané dovnútra. Úplne navrchu stála podľa nálezcu veľká misa (Eisner 1940, 172). O usporiadaní depotu v Blatnom vieme iba toľko, že viaceré šálky boli vložené do seba a amfora obsahovala poškodený džbánok. I keď v priebehu zasýpania objektov iste došlo k posunom, predovšetkým v Kopčianoch sa dá hovoriť o premyslenom rozmiestnení nádob s cieľom využiť celú plochu dna jamy. Vkladanie menších nádob do väčších máme doložené u všetkých štyroch keramických depotov SMK zo Slovenska. Prinajmenšom v Lozorne však nebol dôvodom vkladania nádob do seba nedostatok priestoru na dne jamy. Opakované vkladanie menších nádob do väčších naznačuje, že niektoré nádoby boli prázdne alebo naplnené iba sčasti.

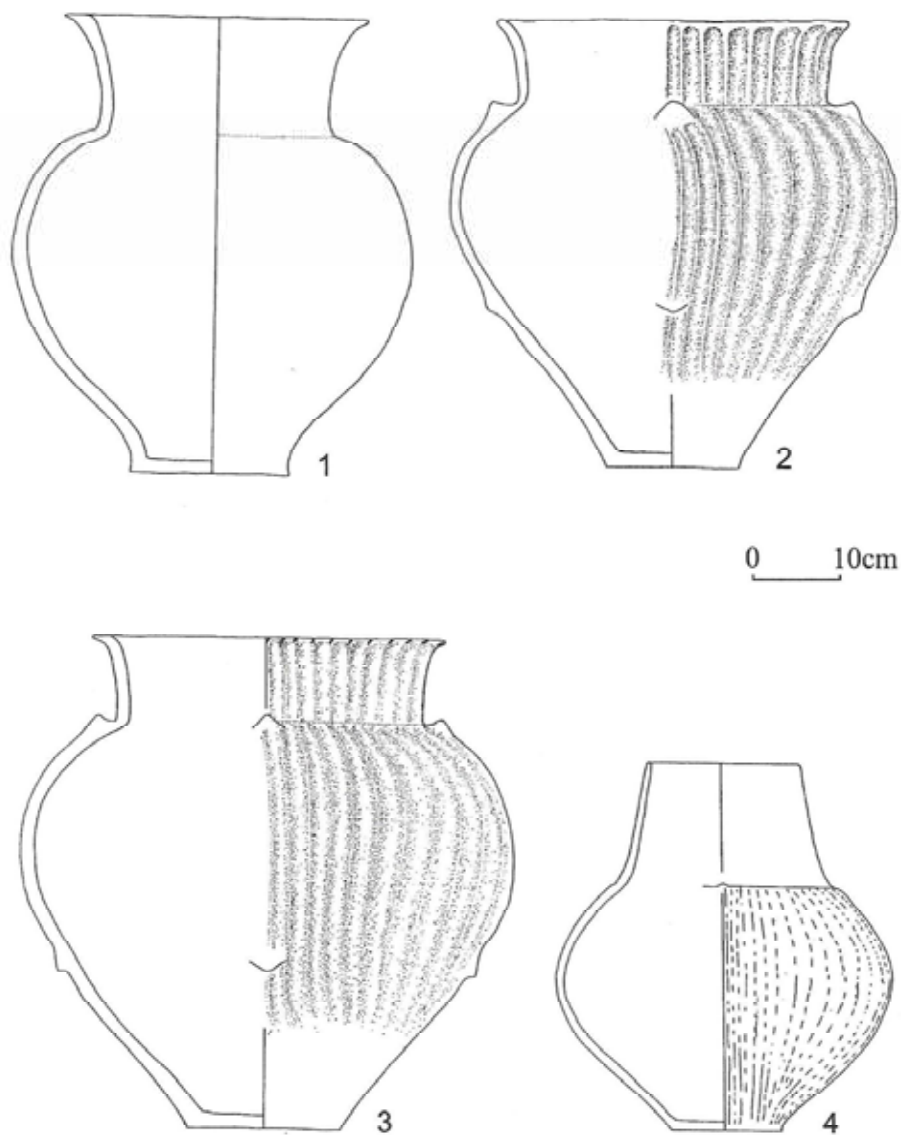
Obr. 12 Hromadný nález keramiky z Kopčian

Obr. 13 Hromadný nález keramiky z Kopčian

Obr. 14 Hromadný nález keramiky z Kopčian

Obr. 15 Hromadný nález keramiky z Kopčian

– Z obidvoch odborne vyzdvihnutých keramických depotov z nášho územia pochádzajú celé, alebo len mierne (pri odkrývaní) poškodené nádoby. Neúplné nádoby a ich fragmenty sú súčasťou súborov odkrytých náhodne, pri stavebných výkopoch. Preto predpokladáme, že všetky keramické depoty SMK pôvodne pozostávali z celých nádob.

– Na základe jednotného „hrnčiarskeho rukopisu“, detailov rytej a vpichovanej výzdoby vytvorenej totožným nástrojom, zhodnej zrnitosti hlíny a podobnej farby si myslíme, že série nádob zo Zohora a Báhoňa a väčšinu nádob z Kopčian a Lozorna vymodelovala a vyzdobila jedna osoba a následne ich vypálili v jednom výpale. Výnimku tvoria rôzne zásobnice z Kopčian (obr. 15: 1–3) i nízka šálka z Lozorna (obr. 5: 4), ktoré sa farbou i materiálom odlišujú od ostatných v depote. Hromadné nálezy keramiky vzbudzujú dojem, že súbory boli vytvorené „pre istú príležitosť“ a len výnimočne ich doplnili bežnou sídliskovou keramikou.

– Keramické depoty SMK zo Slovenska sa navzájom odlišujú tak počtom nádob, ako aj ich tvarovým zastúpením. Úplné zloženie poznáme len u dvoch z nich: z Lozorna (8 nádob) a Kopčian (17 nádob). V obidvoch sú zásobnice, džbány, šálky alebo vysoké dvojuché misky, ktoré mohli plniť funkciu šálok a široké misy s valcovitým hrdlom. Plytké misy sa v Lozorne ani Kopčanoch nevyskytli, avšak nájdeme ich v Báhoňi aj Zohore. Len v Báhoňi sa našla cedidlová nádoba. Predstave o servise na pitie (Eibner 1969, 19) pozostávajúceho z veľkých nádob (zásobnice, amfory), miesidla (amforovité misy), zariadenia na nalievanie (džbány), na úpravu tekutiny (cedidlo) a z menších nádob na pitie (šálky, misky, poháre) odpovedá do istej miery len neúplný keramický depot z Báhoňa. Sme však na pochybách, či je možné na základe zachovaných nádob robiť závery o funkcii depotov (napríklad prikladať význam chýbaniu cedidiel alebo plytkých mís). Ich funkciu mohli plniť v dobe uloženia výrobky z organických látok, ako pletené cedníky a košíky alebo nádoby z dreva či kôry.

– Typologické porovnanie nádob z keramických depotov s keramikou z iných druhov nálezísk je možné len do istej miery, pretože zo sídlisk a pohrebísk na Slovensku máme k dispozícii málo keramického materiálu. Šálky (obr. 5: 4, 6: 6–8, 11: 2, 4, 12: 4–5), džbány (obr. 5: 5, 6: 1–2, 5, 10: 5), plytké misy (obr. 8: 4, 10: 1, 4, 13: 4) a zásobnice (obr. 15: 1–3) nájdeme s minimálnymi rozdielmi na všetkých druhoch nálezísk. V keramických depotoch sa ale stretne s nádobami, ktoré na sídliskách a pohrebiskách na západnom Slovensku zatiaľ nie sú zastúpené. Tvary ako vysoké dvojuché amfory zo Zohora (obr. 9: 1–4), vysoké dvojuché misky na nôžke z Lozorna a Zohora (obr. 5: 3, 6, 7: 1–3) majú analógie v nálezoch českofalckej mohylovej kultúry (Čujanová 1970, Tab. 15: 17, 27: 9–10). K misám na nôžkach so štyrmi výraznými lalokmi zo Zohora (obr. 7: 5–8) nájdeme paralelu v bohatom hrobe SMK v Prahe-Hloubětíne (Hájek 1947, Tab. I: 10). Aj v náplni keramických depotov SMK v Rakúsku boli konštatované vzťahy k západne položeným oblastiam rozšírenia mohylových kultúr (Eibner 1969, 45, Doneus 1991, 127). Keramické depoty obsahujú navyše rad tvarov, u ktorých výzdobná funkcia prevažuje nad úžitkovou a na sídliskách sa s nimi nestretne. Patria k nim džbán s výlevkou z Kopčian (obr. 12: 1), amforovitá misa z Báhoňa (obr. 10: 3) a misy so štyrmi výraznými lalokmi zo Zohora (obr. 7: 5–8). Neobvyklé tvary nechýbajú ani v keramických depotoch SMK v zahraničí, napríklad nádoba v tvare pokálu alebo misa so štyrmi výčnelkami v depote z Großmugl 1 (Lauermann – Hahnel 1999, Abb. 8, Taf. 1: 19). Pre extrémne tvarovaný omphalos na spodnej časti mís zo Zohora (obr. 7: 6–7) tiež nájdeme obdobu na šálke z rakúskeho keramického depotu (Lauermann – Hahnel 1999, Taf. 1: 14).

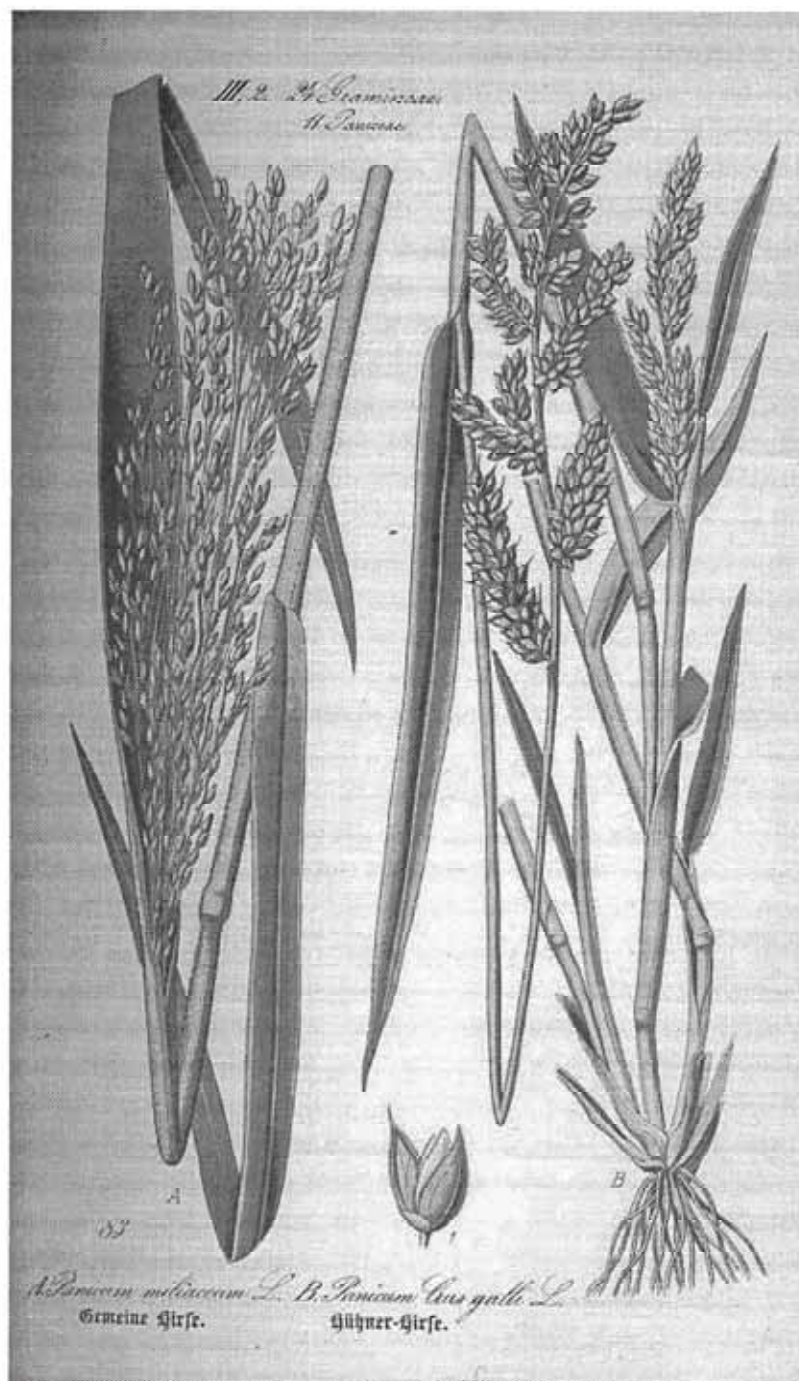
– Na zložité pozadie ukladania hromadných nálezov keramiky poukazuje výskyt ďalších „sprievodných nálezov“, ako praslenov (pôvodne asi celých vretien), trecích podložiek a prepálenej hlíny či mazanice. Hlinený terčik s priemerom 6 cm, s otvorom v strede našli v amfore z depotu v Kopčanoch. Istotne nejde o náhodu, pretože aj kultúrne homogénny depot zo Zohora obsahoval menší dvojkónický praslen (Pichlerová 1966, 59; Eisner 1940, 178). Ďalšie predmety súvisiace s textilnou produkciou – závažia či ich fragmenty obsahujú súčasné depoty z Lelova a z Großmugl 1 (Šaldová 1958, 183; Lauer mann – Hahnel 1999, 99). Sprievodným nálezom keramikového depotu z Lozorna je kamenná rozotieracia podložka. Až osem rozotieracích podložiek sa našlo spolu s keramikovým depotom v objekte velatickej kultúry v Těšeticiach (Palátová – Salaš 1999, 112). Trecie podložky sa funkčne odlišujú od drobných kamenných artefaktov z keramikového depotu v Maisbirbaume, ktoré bývajú vysvetľované ako hladidlá používané pri výrobe keramiky (Doneus 1991, 127). Pokým uloženie prasleny alebo závažia v nádobe hovorí pre ich príslušnosť ku keramikovému depotu, u rozotieracích podložiek a prepálených hrudiek hlíny či fragmentov mazanice v zásype jamy sa nedá vždy spoľahlivo rozhodnúť, či sa nejedná o sídliskový odpad, ktorý sa len náhodou dostal do objektov. Súvislosť jednoduchého mlecieho zariadenia so skupinou nádob však nevyklúčujeme, pretože u poľnohospodárskych kultov spojených s nekrvavou obetou sa predpokladá obradná príprava stravy alebo nápojov, spojená s ich následnou konzumáciou. Prítom mohlo zohrávať úlohu aj „rituálne mletie“ (Makkay 1978, 13) s následnou tezuráciou použitých nádob a trecích podložiek.

Rastlinné makrozvyšky z objektu č. 1/2001 v Lozorne

Všetky štyri doteraz známe keramikové depoty SMK zo Slovenska boli objavené náhodne, pri výkopových prácach. Pokým v Zohore, Kopčanoch a Blatnom z objektov vyzdvihli iba keramikové artefakty, v Lozorne bola zámerné odobratá aj výplň nádob a vzorky zeminy zo zásypu objektu. Ak sa interpretácie vysvetľujúce zastúpenie nádob v jednotlivých keramikových depotoch často opakujú a len výnimočne prinášajú nové poznatky, zásadne podnety treba očakávať od analýz prírodovednými metódami. Pre svoju jedinečnosť je však súbor rastlinných makrozvyškov sprevádzajúcich keramikový depot z Lozorna veľmi ťažké porovnávať a interpretovať. Ako ukážeme ďalej, prináša nové cenné poznatky.

Smutnou skutočnosťou je, že ide o doteraz jediný súbor archeobotanického materiálu dokladajúci sortiment rastlín pestovaných nositeľmi SMK na Slovensku. Časovo najbližšie (i keď kultúrne rozdielne a geograficky vzdialené) nálezy z územia Slovenska predstavujú súbory z lokality čakanskej kultúry Ludanice-Mýtina Nová Ves (Bátora 1991, E. Hajnalová et. all rukopis) a z lokality pilinskej kultúry Spišský Štvrtok - ku Čenčiciam (Kučerová-Giertlová 2003, M. Hajnalová 2003). Z ostatných lokalít datovaných do strednej doby bronzovej sú v archeobotanickom materiále zachytené len uhlíky drevín.

V získanom súbore 244 zuhoľnatených rastlinných makrozvyškov (Tab. 1) prevládajú semená prosa (*Panicum miliaceum*), mrlíka bieleho (*Chenopodium album* aggr.) a uhlíky borovice lesnej (*Pinus silvestris*). Málo početné boli semená jačmeňa (*Hordeum vulgare*), baru talianskeho (*Setaria italica*), mrlíka figolistého (*Chenopodium ficifolium*), ľuľka čierneho (*Solanum nigrum*) a uhlíky duba (*Quercus* sp.) a hrabu obyčajného (*Carpinus betulus*).

Proso siate *Panicum miliaceum* (vľavo) z vyobrazenia vo Flora von Deutschland Österreich und der Schweiz z roku 1885, obr. 16

Na prvý pohľad ide o súbor málopočetný. Pri analýze a interpretácii je však dôležité sledovať i hustotu semien na liter sedimentu. V sledovaných vzorkách sa táto pohybuje od 5 po 195 s priemernou hodnotou 26 semien na liter sedimentu (Tab. 1), čo výrazne prevyšuje priemerné hodnoty pre známe kontexty z doby bronzovej na Slovensku (E. Hajnalová et al., rukopis). V slovenskom archeobotanickom materiále považujeme vzorky s hustotou nad 60 semien obilnín, strukovín a prípadne zbieraných rastlín na liter sedimentu za doklad pozostatku zásoby (v širšom zmysle tohto slova). Hustotu semien prosa v nádobe č. 7 a mrlíka bieleho v nádobách č. 1 a 2 interpretujeme preto ako zvyšky „zásoby“.

Mrlík biely je rastlinou, ktorú dnes z ekologického hľadiska radíme medzi ruderalne (rumoviskové) druhy. Je potrebné uviesť, že jeho mladé listy je možné konzumovať ako listovú zeleninu a semená s vysokým obsahom škrobu po drvení je možné použiť ako múku. Navyše patrí medzi druhy s agresívnou životnou stratégiou, je nenáročný na pôdu, vodu a produkuje veľké množstvo (i keď drobných) semien. Rastie na poliach alebo priamo v ľudských sídlach. Preto je ľahko dostupným zdrojom potravy alebo aspoň jej oživením či doplnením. V čase neúrody poľných plodín v minulosti bol určite vítanou náhradou za iné potraviny rastlinného pôvodu. V archeobotanických nálezoch z viacerých období a vo viacerých častiach Európy (cf. Kočár rukopis) boli vysoké koncentrácie semien mrlíka v závislosti od nálezových okolností interpretované ako potravinové zásoby. Na Slovensku takto interpretované nálezy boli nedávno prehodnotené a dnes sa pripisujú burinovej prímesi poľných plodín (E. Hajnalová – M. Hajnalová, v tlači).

Vysoká koncentrácia semien prosa v nádobe č. 7 (s výnimkou jedného semena jačmeňa bez sprievodu iných druhov pestovaných rastlín) je viac než pozoruhodná. Proso sa ako samostatná plodina na území Slovenska začína pestovať od eneolitu (badenská kultúra), počas staršej doby bronzovej patrí medzi zriedkavejšie pestované plodiny. V čase strednej doby bronzovej v našom relatívne skromnom archeobotanickom súbore vidíme stúpanie jeho dôležitosti. Vo väčších množstvách a frekvenciách bolo prítomné aj v Ludaniciach-Mýtnej Novej Vsi i v Spišskom Štvrtku - ku Čenčiciam (E. Hajnalová et. al., rukopis, M. Hajnalová 2003). Nižšia hustota semien prosa a mrlíka v sedimente z okolia nádob poukazuje na to, že zhorené semená týchto potravín sa pri tvorbe kontextu pravdepodobne nachádzali v nádobách a do ich okolia sa dostali až neskoršími tafonomickými procesmi v pôde.

Planorastúce druhy ktoré vo vzorkách sprevádzali proso a mrlík sú typickými ruderalnými a poľnými burinami častými v archeobotanických nálezoch. V procese spracovania a čistenia obilnín (pravdepodobne i zbieraného mrlíka) sa veľmi ťažko eliminujú a aj vo vyčistených a skladovaných zásobách majú istý podiel. Je vysoko pravdepodobné, že do sledovaného kontextu sa dostali práve spolu s prosom a mrlíkom.

Uhlíky borovice, duba a hrabu sa tiež vo väčšej hustote nachádzali vo výplni nádob 1, 3 a 8 a len zopár fragmentov pochádzalo zo samotnej výplne jamy. Vo vzorke z „prepálenej časti dna“ sa nenašli zlomky uhlíkov vôbec.

Borovica a dub mali v subboreálnom období výrazné zastúpenie v zmiešaných dubových lesoch záhorskeho regiónu (Krippel 1986, 49–50). Boli to prevládajúce dreviny v krajine a tak ich prítomnosť nie je prekvapivá. V nálezoch z doby bronzovej na slovenských lokalitách je dub v oblastiach s výskytom všetkých typov dubových lesov najčastejšou a najpočetnejšou drevinou. Pri vysvetlení vyššieho zastúpenia fragmentov borovice v nálezoch z Lozorna, majúci na zreteli charakter objektu, je možné využiť informáciu o produkcii dymu a vonných výparov. Kým dub pri horení praská, horí vysokým plameňom

a krátku dobu vydáva sálajúce teplo, borovica, ktorá obsahuje viac aromatických živíc je pri horení voňavejšia a navyiac horí čadivým plameňom (Balabán 1965, 103).

Výsledky paleobotanických analýz ukázali, že zuhoľnatené semená pochádzajú predovšetkým z výplne nádob a tej časti dna jamy, kde ležala na podklade z do červena prepálenej hliny aj rozmerná amfora, roztláčená amforovitá misa a roztieracia podložka. I keď skupinu nádob uložili do objektu, ktorý podľa tvaru mohol pôvodne slúžiť ako zásobnica na obilie, výskyt rastlinných zvyškov ukazuje, že súvisia s keramickým depotom, nie s prípadnou pôvodnou funkciou jamy. Štyri z piatich menších nádob uložených vo veľkej amfore obsahovali rôzne koncentrácie mrlíka a prosa premiešané s uhlíkmi borovice, duba a hrabu. Skutočnosť, že päť menších nádob bolo uložených vo veľkej amfore odpovedá aj jej obsah – dve zrnká prosa mohli vypadnúť z nádob vložených do prázdnej amfory. Podobné zloženie ako výplň malých nádob mal aj obsah najväčšej zásobnice – zmes mrlíku a prosa s uhlíkmi duba a borovice. Od ostatných nádob sa ale odlišovala amforovitá misa obsahujúca len proso bez prímiesí. Skupina uhlíkov z viacerých druhov dreva iste súvisí s ostatnými archeobotanickými zvyškami, pretože sa nachádzala v nádobách zo semenami. Snáď pri ich zakrývaní zeminou sa uhlíky dostali aj do zásypu objektu 1/2001.

Záver

Na základe nálezových okolností, zloženia keramického súboru a archeobotanických poznatkov predpokladáme, že Objekt č. 1/2001 v Lozorne obsahuje pozostatky po nekrvavých poľnohospodárskych rituálnych praktikách, v ktorých mala úlohu sada nádob, proso siate, mrlík biely, oheň, aromatický dym a rozotieracia podložka. Po ukončení obradu boli obhorené pozostatky obilnín spolu s uhlíkmi zmietnuté do nádob a tie uložené do jamy.

Všetky štyri hromadné nálezy keramiky SMK zo Slovenska patria časovo do jej mladšieho a záverečného, mohylovo-velatického stupňa. Pre úvahy o ich pôvodnej funkcii je dôležité, že ani v jednom prípade neboli v okolí pozorované zvyšky pecí na vypaľovanie keramiky. Súvis keramických depotov s hrnčiarskou výrobou preto pokladáme za temer vylúčený. V zhode s depotmi nájdenými na celom území rozšírenia SMK, aj súbory zo Zohora, Kopčian, Lozorna a Báhoňa svojou skladbou a spôsobom uloženia do zeme odpovedajú predstave o ceremonálnom riade, ktorý skončil po použití ako sakrálny odpad.

LITERATÚRA

- BALABÁN 1995 – K. Balabán: Nauka o dřevě. První část, anatomie dřeva. Státní zemědělské nakladatelství, Praha.
- BARTÍK 1991 – J. Bartík: K osídlení povodia Vištuckého potoka a Gidry v střední době bronzové. Zborník SNM 85, Archeológia 1, s. 11–34.
- BARTÍK 1996 – J. Bartík: Sídliisko stredodunajskej mohylovej kultúry vo Veselom. SIA 44, s. 189–252.
- BARTÍK 2002 – J. Bartík, Záchraný archeologický výskum v Lozorne. AVANS 2001, 2002, s. 23. Nitra.
- BÁTORA 1991 – J. Bátora: Záverečná sezóna záchraného výskumu v Ludaniciach časti Mýtina Nová Ves, AVANS 1989, s. 23. Nitra.
- BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1981 – Z. Benkovsky-Pivovarová: Zur kulturellen Stellung der Hügelgräberkultur im Osten Österreichs. In: Festschrift A. von Brunn. Mainz, s. 3–20.
- BOUZEK – SKLENÁŘ 1987 – J. Bouzek, J. Sklenář: Jáma středodunajské mohylové kultury v Horních Počaplech, okr. Mělník. AR 39, s. 23–39.

- CZYBORRA 1997 – I. Czyborra: Gefäßdeponierungen – Speise und Trunk für Götter und Menschen. In: Hänsel, A u. B. (Hrsg.) Schätze der Bronzezeit Europas. Bestandskatalog Staatl. Museen zu Berlin 4, s. 87–92.
- ČUJANOVÁ-JÍLKOVÁ 1970 – E. Čujanová-Jílková: Mittelbronzezeitliche Hügelgräberfelder in Westböhmen. (ASM 8), Praha.
- DALLMEIER 2003 – L-M Dallmeier: Ein Gefäßdepot der Spätbronzezeit aus Regensburg. Offene Fragen anhand eines kulturellen Phänomens. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West – und Südböhmen, 12. Treffen 78–86. Rahden/Westf.
- DONEUS 1991 – M. Doneus: Zum mittelbronzezeitlichen Keramikdepot von Maisbirbaum, MG. Ernsbrunn, PB. Korneuburg, Niederösterreich. Arch. Austriaca 75, s. 107–128.
- EIBNER 1969 – C. Eibner: Ein mittelbronzezeitlicher Gefäßverwahrfund von Schratzenberg, p.B. Mistelbach, NÖ. Arch. Austriaca 46, s. 19–52.
- EISNER 1940 – J. Eisner: Ein Warenlager eines Töpfers aus der mittleren Bronzezeit im slowakischen Marchgebiete. Wiener Prähist. Zeitschr. 27, s. 171–180.
- ELSCHEK – VARSÍK 2001 – K. Elschek – V. Varsík, Záchranný výskum v Lozorne. AVANS 2000, 2001, 56–60 AVANS 2001, 2002, s. 23.
- FURMÁNEK 1973 – V. Furmánek: Bronzová industrie středodunajské mohylové kultury na Moravě. SIA 21, s. 25–145.
- HÁJEK 1947 – L. Hájek: Nová skupina mohylové kultury doby bronzové v Čechách. Historica Slovaca 5, s. 63–74.
- HAJNALOVÁ, E. – HAJNALOVÁ, M. – MIHÁLYIOVÁ, M.J. – AMBRÓZ, C. – MARKOVÁ, K., rukopis, – M. Hajnalová, E. Hajnalová, M. J. Mihályiová, C. Ambróz, K. Marková: Poľnohospodárstvo a životné prostredie na Slovensku v dobe bronzovej – katalóg, rukopis.
- HAJNALOVÁ, E. – HAJNALOVÁ, M. v tlači – E. Hajnalová, M. Hajnalová: Jedlé plané rastliny v pravekej Európe mierneho pásma a ich archeobotanické nálezy na Slovensku. In: Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Opava.
- HAJNALOVÁ 2003 – M. Hajnalová: Rekonštrukcia krajiny v zázemí sídliska pilinskej kultúry v Spišskom Štvrtku - v polohe ku Čenčiciam. Východoslovenský pravek VI, s. 119–123.
- HORST 1977 – F. Horst: Bronzezeitliche Speiseopfer in Gefäßen. In: Geneza Kultury luzickiej na terenie Nadodrza. Wrocław, s. 109–140.
- ILON 1999 – G. Ilon: A bronzkori halomsíros kultúra temetkezési Nagydém – Középrepászpustán és a Hegykövidénydepot. Savaria 24/3, s. 239–276
- JELÍNKOVÁ 1959 – Z. Jelínková: Hromadný nález protoúnětické keramiky z Křečhoře u Kolína. Pam. arch. 50, s. 16–33.
- KUČEROVÁ-GIERTLOVÁ 2003 – M. Kučerová-Giertlová: Výskum na trase diaľnice v Spišskom Štvrtku ku Čenčiciam, Východoslovenský pravek VI., s. 87–118.
- KRIPPEL 1986 – E. Krippel: Postglaciálny vývoj vegetácie Slovenska. Veda Bratislava, s. 307.
- LANGENECKER 1995 – U. Langenecker: Zwerndorf. Fundber. Österreich 34, s. 34.
- LAUERMANN – HAHNEL 1999 – E. Lauermann – B. Hahnel: Die mittelbronzezeitlichen Gefäßdepots von Großmugl in Niederösterreich. Archäologie Österreichs, Sondersausgabe 9/10, s. 88–102.
- LICHARDUS – VLADÁR 1998 – J. Lichardus – J. Vladár: Frühe und mittlere Bronzezeit in der Südwestslowakei. Forschungsbeitrag von Anton Točík (Rückblick und Ausblick). SIA. 45, s. 221–352.
- LINDINGER 1999 – V. Lindinger: Mittelbronzezeitliche Gefäßdeponierung von Zwerndorf an der March, NÖ. Archäologie Österreichs, Sondersausgabe 9/10, s. 78–87.
- MAREŠOVÁ 1965 – K. Marešová: Keramické depoty doby bronzové v ČSSR a v Rakousku. Sborník Prací Fil. Fak. Brno, E 10, s. 117–133.
- MAKKAY 1978 – J. Makkay: Mahlstein und das rituale Mahlen in den Prähistorischen Opferzeremonien. Acta Arch. Hung. 30, s. 14–36.
- MOZSOLICS 1957 – A. Mozsolics: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Grossen Wanderung. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 8, s. 119–156.
- NEBELSICK 1997 – L-D. Nebelsick: Trunk und Transzendenz. Trinkgeschirr im Grab zwischen der frühen Urnenfelder und späten Hallstattzeit im Karpatenbecken. Internationale Archäologie, Studia honoraria Bd.I, Festschrift für Bernhard Hänsel. Espelkamp, s. 373–387.

- OŽDÁNI 1980 – O. Oždáni: Význam mohylových kultúr pre sociálno-ekonomický rozvoj Slovenska v dobe bronzovej, Diel II. Nepublikovaný katalóg kandidátskej práce. Nitra.
- PALÁTOVÁ – SALAŠ 1999 – H. Palátová – M. Salaš: Bronze- und urnenfelderzeitliche Gefäßdepotfunde in Mähren. Archäologie Österreichs, Sondersausgabe 9/10, s. 103–114.
- PAULÍK 1972 – J. Paulík: Velatická kultúra na Slovensku. Zprávy Československé společnosti Arch. XIV.
- PICHLEROVÁ 1966 – M. Pichlerová: Hromadný nález keramiky z Kopčian, okr. Skalica. Zborník SNM 60, História 6, s. 57–70.
- PITTONI 1954 – R. Pittioni: Urgeschichte Österreichischen Raumes. Wien
- ŘÍHOVSKÝ 1982 – J. Říhovský: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. Brno.
- RUTTKAY 1966 – E. Ruttkay: Bronzezeitliches Gefäßdepot aus Deutschkreutz, Bez. Oberpullendorf. Wiss. Arbeiten aus dem Burgenland. Festschrift A.A.Barb., s. 223–251.
- SAMUEL – GAJDOŠÍK 2000 – M. Samuel – R. Gajdošík: Praveké nálezy zo Zvončína. AVANS 1999, 2000, s. 107–108.
- STUHLÍK 1990 – S. Stuhlík: Die Entstehung der Hügelgräberkultur in Mähren und ihre Entwicklung. Beiträge zur mitteleuropäischen Bronzezeit. Berlin – Nitra, s. 469–481.
- TOČÍK 1978 – A. Točík: Staršia a stredná doba bronzová. In: Slovensko dejiny. Bratislava, s. 51–79.
- ŠALDOVÁ 1958 – V. Šaldová: Sklad mohylovej keramiky v Lelově u Stoda. AR 10, s. 183–202.
- WILLVONSEDER 1937 – K. Willvonseder: Die mittlere Bronzezeit in Österreich. Wien – Leipzig.

EIN KERAMIKDEPOT AUS LOZORNO Ein Beitrag zu den Keramikdepots der mitteldanubischen Hügelgräberkultur in der Westslowakei

JURAJ BARTÍK – MÁRIA HAJNALOVÁ

In einer ausgedehnten Siedlung der mitteldanubischen Hügelgräberkultur und der Velaticer Kultur wurde im Jahre 2000 zufällig die Siedlungsgrube Nr.1/2001 (Abb. 2 A–B) mit ungewöhnlichem Inhalt freigelegt. Ihre Tiefe betrug 160 – 165 cm unterhalb der heutigen Oberfläche (einschließlich 40 – 45 cm neuzeitlicher Aufschüttung), der kreisförmige Boden besaß einen Durchmesser von 150 – 160 cm. Die Grubenfüllung bestand aus braungrauer Erde mit vereinzelt hellroten Knollen von durchgebranntem Lehm, ausnahmsweise auch mit Kohlenstückchen. Auf der Nordostseite war der Boden bis zu 10 cm Höhe mit bröckligen, rotgebrannten Erdschollen bedeckt, die weder an Ofenestrich noch an Lehmewurf von Hauswänden erinnern. An Stelle der trichterförmigen Objektöffnung fand man einen Stein mit den Ausmaßen von etwa 40 × 20 – 25 cm, eine Scherbe verziert mit Schrägkannelierung (Abb. 5: 1) und Fragmente eines Vorratsgefäßes. In der Westhälfte der Grube, ungefähr 20 cm über dem Boden lag ein ganzes Vorratsgefäß auf der Seite (Abb. 4: 2). Nordöstlich davon befand sich eine etwa gleich orientierte Amphora mit senkrecht gefingertem Unterteil (Abb. 4: 3) gelegt auf einer zerdrückten Amphorenschüssel (Abb. 4: 1). Darunter lag eine Reibplatte aus krümeligem Gestein (Abb. 2B). Die Amphora enthielt weitere 5 Gefäße: ein Krug (Abb. 5: 5) und zwei hohe zweihenkelige Fußschalen (Abb. 5: 3, 6) lagen separat, eine hohe einhenkelige Fußschale (Abb. 5: 2) wurde innerhalb einer niedrigen Tasse (Abb. 5: 4) gefunden. Aus den Gefäßen und aus der Füllung des Objektes Nr.1/2001 stammen zwölf archäobotanische Proben (Taf. 1).

Die Keramik aus der Grube Nr. 1/2001 von Lozorno ist für die mitteldanubische Hügelgräberkultur (weiter MHK) charakteristisch, die Gruppe von Ganzgefäßen auf ihrem Boden (Abb. 3) entspricht den Keramikdepots. Aus der Slowakei kennen wir noch 3 weitere Keramikdepots der MHK:

- Von dem Keramikdepot aus Zohor, das ursprünglich angeblich aus 26 Ganzgefäßen, mehreren Scherben und einem Spinnwirtel (Eisner 1940, 180) bestand, blieb nach der Bombardierung des Museumsgebäudes im Jahre 1944 der Großteil erhalten (Abb. 6-9). Die Zahl der keramischen Formen aus dem Depotfund von Zohor, bekannt im Original, durch Zeichnungen und Beschreibungen, beträgt heute 29 St.
- In Kopčany (Abb. 12-15) wurden am Boden einer 150 cm tiefen Grube von ungefähr kreisförmigem Grundriss und mit einem Durchmesser von 160 × 170 cm 17 Gefäße freigelegt (Pichlerová 1966, 57).
- In Báhoň (Abb. 10-11) stammen aus verschobener Erde außer Scherben auch 13 ganze oder nur minimal beschädigte Gefäße (Bartík 1991, 11).

Anhaltspunkte für die Interpretation von Keramikdepots der MHK in der Westslowakei

- Auf vier Keramikdepots der MHK in der Westslowakei stieß man zufällig bei Bauarbeiten, wodurch die Beobachtungsmöglichkeiten von Fundumständen ziemlich beschränkt wurden. Das Verhältnis der Depots zur gleichaltrigen Besiedlung ist verschiedenartig: während die Befunde aus Báhoň und Lozorno aus Siedlungsarealen stammen, soll das Depotfund von Kopčany jenseits einer Siedlung gefunden worden sein. Ob das Keramikdepot aus Zohor zu einer eventuellen Siedlung gehörte, ist nicht bekannt.
- Die Depotfunde aus Zohor, Kopčany und Lozorno waren in Tiefgruben gelagert, während die Gefäße aus Báhoň in Sekundärlage gefunden wurden. Zwei der Gruben (aus Lozorno und Kopčany) waren kreisförmig, die dritte (aus Zohor) besaß angeblich eine rechteckige Mündung. Alle waren mehr als 1 m ab heutiger Oberfläche hinunter eingetieft. Am Profil der Grube Nr. 1/2001 aus Lozorno wird ersichtlich, dass ihre Füllung homogen und ohne Schichtung war. Die Kohlenstückchen und winzige durchgebrannte Lehmknollen in oberem sowie unterem Teil weisen eher auf eine einmalige als sukzessive Zuschüttung hin.
- Verschiedenartig war auch die Anordnung der Gefäße in den Objekten. In Lozorno lagen im Unterteil der Grube drei Gefäße: Vorratsgefäß, Amphorenschüssel und Amphora mit senkrecht gefingertem Unterteil, die weitere 5 Gefäße enthielt. In Kopčany waren 17 Gefäße am Boden einer Grube verteilt, wobei nur eine von insgesamt vier Tassen in eine Schüssel eingelegt war und in der Amphora lag ein Spinnwirtel. Die Grabungsleiterin vermutet, dass die Mündungen von drei ursprünglich stehenden Vorratsgefäßen mit Schüsseln bedeckt waren. Über die Anordnung der Gefäße (sogar in vier Schichten?) von Zohor wird angeführt, dass ähnliche Formen nebeneinander standen, manche wurden auch hineingelegt. Laut dem Finder stand ganz oben eine große Schüssel. Über die Aufstellung des Depots von Báhoň wissen wir lediglich, dass mehrere Tassen ineinander gelegt wurden und dass die Amphora einen

beschädigten Krug enthielt. Obwohl es bei der Zuschüttung der Objekte sicher zu Verschiebungen gekommen ist, vor allem in Kopčany kann man über eine durchdachte Verteilung von Gefäßen sprechen, um die ganze Bodenfläche der Grube zu nützen. Einlegung von kleineren Gefäßen in die größeren ist bei allen vier Keramikdepots der MHK aus der Slowakei belegt. Jedoch, zumindest in Lozorno war der Grund dieser Erscheinung nicht der Mangel an Raum im Bereich des Grubenbodens. Die wiederholte Einlegung von kleineren Gefäßen in die größeren deutet an, dass einige Gefäße leer oder nur halbvoll waren.

- Aus den beiden fachgemäß freigelegten Keramikdepots (Kopčany, Lozorno) stammen ganze oder nur leicht (bei Abdeckung) beschädigte Gefäße. Unvollständige Gefäße und deren Fragmente gehören zu den zufällig bei Bauarbeiten entdeckten Befunden. Darum vermuten wir, dass alle Keramikdepots der MHK ursprünglich aus Ganzgefäßen bestanden.
- Auf Grund einer einheitlichen „Töpferhandschrift“, der Details von Ritz- und Stichverzierung gemacht mit identischem Werkzeug, einer stimmigen Erdkörnung und ähnlicher Farbe nehmen wir an, dass die Serien von Gefäßen aus Zohor und Báhoň sowie der Großteil von Gefäßen aus Kopčany und Lozorno von einer und derselben Person gefertigt und verziert und danach in einem Satz gebrannt wurden. Die Ausnahme bilden verschiedene Vorratsgefäße aus Kopčany (Abb. 15: 1-3) sowie eine niedrige Tasse aus Lozorno (Abb. 5: 4), die durch ihre Farbe und Material von den restlichen Exemplaren im Depotfund abweichen. Die Keramikdepots machen den Eindruck, als wären die Kollektionen für eine „gewisse Angelegenheit“ gemacht worden und nur ausnahmsweise durch gewöhnliche Siedlungskeramik ergänzt.
- Die Keramikdepots der MHK aus der Slowakei weichen voneinander ab sowohl durch die Gefäßzahl als auch durch die Vertretung von einzelnen Formen. Die komplette Zusammensetzung kennen wir nur bei zwei von ihnen: Lozorno (8 Gefäße) und Kopčany (17 Gefäße). In beiden finden wir Vorratsgefäße, Krüge, Tassen oder hohe zweihenkelige Fußschalen etwa mit derselben Funktion und auch weitmündige Schüsseln mit zylindrischem Hals. Flache Schüsseln kamen in Lozorno und Kopčany nicht vor, wir finden sie aber in Báhoň und Zohor. Nur aus Báhoň stammt ein Siebgefäß. Der Vorstellung einer Trinkgarnitur (Eibner 1969, 19) von großen Gefäßen (Vorratsgefäße, Amphoren), einem Menggefäß (Amphorenschüsseln), einer Anlage für die Einsenkung (Krüge), einer für die Getränkzurichtung (Siebgefäß) und kleineren Trinkgefäßen (Tassen, Schalen, Becher) entspricht in gewissem Maße lediglich das unvollständige Keramikdepot aus Báhoň. Wir haben jedoch Zweifel, ob es möglich wäre auf Grund von erhaltenen Gefäßen irgendwelche Schlüsse über die Funktion von den Depotfunden zu machen, z.B. eine gewisse Bedeutung dem Ausbleiben von Siebgefäßen oder Flachsüsseln zuzuschreiben. Ihre Funktion konnte nämlich zur Deponierungszeit durch die Erzeugnisse aus organischen Stoffen erfüllt werden, wie die Flechtseier und Körbe oder die Gefäße aus Holz und Rinde.
- Der typologische Vergleich der Gefäße aus den Keramikdepots mit der Keramik aus anderen Typen von Fundstellen ist nur zu einem beschränkten Maß möglich, da aus den Siedlungen und Gräberfeldern aus der Slowakei nur wenig Material zur Verfügung steht. Die Tassen (Abb. 5: 4; 6: 6-8; 11: 2, 4; 12: 4-5), Krüge (Abb. 5: 5; 6: 1-2, 5; 10: 5), Flachsüsseln (Abb. 8: 4; 10: 1, 4; 13: 4) und Vorratsgefäße (Abb. 15: 1-3)

finden wir mit Minimalabweichungen an allen Typen von Fundstellen. In Keramikdepots stoßen wir jedoch auf Gefäße, die in den Siedlungen und Gräberfeldern in der Westslowakei bisher nicht vertreten sind. Formen wie die hohen zweihenkeligen Amphoren aus Zohor (Abb. 9: 1–4) oder die hohen zweihenkeligen Fußschalen aus Lozorno und Zohor (Abb. 5: 3, 6; 7: 1–3) besitzen Analogien unter den Funden der böhmisch-oberpfälzischen Hügelgräberkultur (Čujanová 1970, Tab. 15: 17; 27: 9–10). Zu den Fußschüsseln mit vier deutlichen Lappen aus Zohor (Abb. 7: 5–8) finden wir Parallele in einem reichen Grab der MHK aus Praha-Hloubětín (Hájek 1947, Tab. I: 10). Die Keramikdepots enthalten zudem noch eine Reihe von Formen, die eher eine Funktion von Dekorationsstücken als Gebrauchsware erfüllt hatten und diese kommen in den Siedlungen nicht vor. Dazu gehören: Krug mit Ausguss aus Kopčany (Abb. 12: 1), Amphorenschüssel aus Báhoň (Abb. 10: 3) und Schüsseln mit vier deutlichen Lappen aus Zohor (Abb. 7: 5–8). Sonderformen findet man auch in den Keramikdepots der MHK im Ausland, z.B. ein pokalartiges Gefäß oder eine Schüssel mit vier Knubben im Depot von Großmugl 1 (Lauer mann – Hahnel 1999, Abb. 8, Taf. 1: 19). Auch für den extrem geformten Omphalos am Boden der Schüsseln aus Zohor (Abb. 7: 6–7) gibt es eine Ähnlichkeit auf einer Tasse aus dem erwähnten österreichischen Keramikdepot (Lauer mann – Hahnel 1999, Taf. 1: 14).

- Auf einen komplizierten Hintergrund der Ablage von Keramikdepots deutet das Vorkommen von anderen „Begleitfunden“ hin, wie Spinnwirteln (ursprünglich ganzer Spindeln?), Reibplatten und gebrannter Erde oder Lehmewurfs. Innerhalb der Amphora aus dem Depotfund von Kopčany befand sich eine Tonscheibe mit einem Durchmesser von 6 cm und mit Zentralöffnung. Es geht bestimmt um keinen Zufall, denn auch das kulturell homogene Depot aus Zohor enthielt einen kleineren bikonischen Spinnwirtel. Weitere Gegenstände verbunden mit Textilproduktion – Gewichte oder deren Fragmente – fand man in den gleichaltrigen Depots von Lelov und Großmugl 1 (Šaldová 1958, 183; Lauer mann – Hahnel 1999, 99). Als Begleitfund des Keramikdepots aus Lozorno kam eine steinerne Reibplatte zutage. Sogar 8 Reibplatten wurden zusammen mit einem Keramikdepot in einem Objekt der Velaticer Kultur in Těšetice gefunden (Palátová – Salaš 1999, 112). Die Reibplatten unterscheiden sich in ihrer Funktion von den kleinen Steinartefakten aus dem Keramikdepot von Maisbirbaum, die gewöhnlich als Glätter bei Keramikerzeugung angesehen werden (Doneus 1991, 127). Während die Deponierung eines Spinnwirtels oder Gewichts im Gefäß für deren Angehörigkeit zu dem Keramikdepot spricht, kann man bei den Reibplatten und gebrannten Erdknollen oder Fragmenten vom Lehmewurf innerhalb der Grubenfüllung nicht immer zuverlässig entscheiden, ob es sich nicht um Siedlungsabfall handelt, der nur durch Zufall in die Objekte geriet. Die Verbindung zwischen einer einfachen Mahlvorrichtung und einer Gruppe von Gefäßen schließen wir jedoch nicht aus, denn bei den agraren Kulturen verbunden mit unblutigem Opfer vermutet man eine rituelle Zubereitung von Speisen und Getränken mit anschließender Konsumation. Dabei konnte auch das „rituelle Mahlen“ (Makkay 1978, 13) mit anschließender Thesaurierung von benutzten Gefäßen und Reibplatten eine Rolle spielen.

Pflanzliche Makroreste aus dem Objekt Nr. 1/2001 in Lozorno

Von den drei bisher bekannten Keramikdepots der MHK aus der Slowakei wurden bloß keramische Gefäße behoben, nur in Lozorno wurde absichtlich auch ihr Inhalt sowie Erdproben aus der Objektfüllung entnommen. Während die Interpretationen von einzelnen Keramikdepots nur selten neue Erkenntnisse liefern, sind grundsätzliche Impulse von den naturwissenschaftlichen Analysen zu erwarten. Wegen ihrer Einmaligkeit ist die Kollektion von pflanzlichen Makroresten aus dem Keramikdepot von Lozorno sehr schwer zu vergleichen und interpretieren.

Im gewonnenen Komplex von 244 verkohlten pflanzlichen Makroresten (Taf. 1) überwiegen die Samen von Hirse (*Panicum miliaceum*), Weißem Gänsefuß (*Chenopodium album* aggr.) und Kohlenstückchen von der Föhre (*Pinus silvestris*). Es gab nur wenige Samen von Gerste (*Hordeum vulgare*), Dorstenhirse (*Setaria italica*), Feigenblättrigem Gänsefuß (*Chenopodium ficifolium*), Nachtschatten (*Solanum nigrum*) und Kohlenstückchen von der Eiche (*Quercus* sp.) und der Hainbuche (*Carpinus betulus*). Auf den ersten Blick handelt es sich um eine nicht reiche Kollektion. Bei der Analyse und Interpretation ist es aber wichtig auch die Samendichte pro Liter des Sediments zu beobachten, die in den untersuchten Proben zwischen 5 und 195 schwankt, mit einem Durchschnittswert von 26 Samen pro Liter des Sediments. Im slowakischen archäobotanischen Material halten wir die Proben mit einer Dichte von mehr als 60 Samen von Getreide, Leguminosen oder eventuell Lesepflanzen pro Liter des Sediments für den Beleg eines Vorrats (in breiterem Sinne der Wortes). Die Samendichte von Hirse in der Amphorenschüssel (Abb. 4: 1) und Weißem Gänsefuß in kleineren Gefäßen (Abb. 5: 5–6) interpretieren wir deshalb als Reste eines „Vorrats“.

Den Weißen Gänsefuß reihen wir heutzutage zu den Ruderalpflanzen (Schuttpflanzen), seine Blätter und Samen kann man jedoch verbrauchen. Er wächst auf den Feldern oder direkt in menschlichen Siedlungen. Deswegen repräsentiert er eine leicht zugängliche Nahrungsquelle, oder wenigstens eine Auffrischung oder Ergänzung der Nahrung. Im Fall einer Missernte von Feldfrüchten in der Vergangenheit war er bestimmt ein willkommener Ersatz für andere Lebensmittel pflanzlicher Herkunft. In archäobotanischen Funden von mehreren Perioden und in mehreren Teilen Europas (cf. Kočár, Handschrift) waren die hohen Konzentrationen von Samen des Gänsefußes je nach Fundumständen als Lebensmittelvorrat interpretiert, in der Slowakei werden sie einer Unkraut-Beimischung der Feldfrüchte zugeschrieben (E. und M. Hajnalová, im Druck).

Die hohe Konzentration von Hirsensamen in der Amphorenschüssel ist bemerkenswert. Die Hirse als eine selbständige Feldfrucht wurde auf dem Gebiet der Slowakei seit dem Äneolithikum angebaut (die Badener Kultur), während der Altbronzezeit gehörte sie zu den seltener angebauten Pflanzen. Im Laufe der Mittelbronzezeit können wir in unserer relativ bescheidener archäobotanischer Kollektion einen Anwuchs an deren Wichtigkeit verfolgen (E. Hajnalová et al., Handschrift; M. Hajnalová 2003). Eine niedrigere Samendichte von Hirse und Gänsefuß im Sediment aus der Umgebung von Gefäßen deutet an, dass verbrannte Samen von diesen Lebensmitteln zur Zeit der Kontext-Bildung vermutlich innerhalb der Gefäße lagen und in deren Umgebung sind sie erst durch spätere taphonomische Bodenprozesse angelangt.

Wildwüchsige Arten, die in den Proben Hirse und Gänsefuß begleitet haben, repräsentieren die typische Ruderal- und Feldunkraut häufig in archäobotanischen Funden. Im Prozess der Verarbeitung und Säuberung von Getreide (wahrscheinlich auch von gesammeltem Gänsefuß) sind sie sehr schwer zu eliminieren und sogar in gesäuberten und aufbewahrten Vorräten haben sie einen gewissen Anteil. Es ist möglich, dass sie gerade zusammen mit Hirse und Gänsefuß in den untersuchten Kontext gelangt sind.

Die Kohlenstückchen von der Föhre, der Eiche und der Hainbuche wurden ebenfalls in einer erhöhten Dichte in der Füllung der hohen Fußschalen und des Vorratsgefäßes gefunden und nur ein Paar Fragmente stammen aus der Grubenfüllung selbst. In der Probe von dem „gebrannten Bodenteil“ fand man gar keine Fragmente von Kohlenstückchen. Die Föhre und die Eiche waren im Subboreal in den Eichen-Mischwäldern der Záhorie-Region deutlich vertreten (Krippel 1986, 49-50). Es handelte sich um die wichtigsten Baumarten in der Landschaft und somit ist ihre Anwesenheit nicht überraschend. In den bronzezeitlichen Funden aus slowakischen Fundstellen ist die Eiche auf dem Gebiet von allen Typen der Eichenwälder die häufigste und zahlreichste Baumart. Bei der Erklärung der erhöhten Menge an Föhrenfragmenten in den Funden aus Lozorno kann man eine Information über die Produktion von Rauch und Duftbrodel verwenden. Während die Eiche im Feuer knittert, mit hoher Flamme brennt und eine kurze Zeit Strahlungswärme produziert, die Föhre, die mehr an aromatischen Baumharzen enthält, ist im Feuer duftig und brennt mit Qualmflamme (Balabán 1996, 103).

Die Ergebnisse von paläobotanischen Analysen haben gezeigt, dass verkohlte Samen vor allem aus Gefäßinnerem stammen und aus dem Grubenteil, wo auf dem Untergrund aus rotgebranntem Lehm eine große Amphora, eine Amphorenschüssel und eine Reibplatte lagen. Obwohl die Gruppe von Gefäßen in einem Objekt deponiert war, das auf Grund seiner Form ursprünglich als Getreidespeicher dienen konnte, zeigt das Vorkommen von pflanzlichen Resten, dass sie mit dem Keramikdepot zusammenhängen und nicht mit eventueller Ursprungsfunktion der Grube. Vier von den fünf kleineren Gefäßen gelagert in der großen Amphora enthielten verschiedene Konzentrationen von Gänsefuß und Hirse vermischt mit Kohlenstückchen von der Föhre, der Eiche und der Hainbuche. Der Tatsache, dass fünf kleinere Gefäße in der großen Amphora gelagert waren, entspricht auch ihr Inhalt – 2 Hirsensamen hätten aus den Gefäßen innerhalb der leeren Amphora ausfallen können. Eine ähnliche Zusammensetzung wie die Füllung von kleineren Gefäßen hatte auch der Inhalt des größten Vorratsgefäßes – eine Vermischung von Gänsefuß und Hirse mit Kohlenstückchen von der Eiche und der Föhre. Die Gruppe von Kohlenstückchen von mehreren Holzarten hängt sicherlich mit den anderen archäobotanischen Resten zusammen, da sich diese in den Gefäßen mit Samen befand. Vielleicht bei deren Bedeckung mit Erde gerieten die Kohlenstückchen auch in die Füllung des Objektes 1/2001.

Schlussfolgerungen

Auf Grund der Fundumstände, der Zusammensetzung der Keramikgruppe und der archäobotanischen Kenntnisse nehmen wir an, dass das Objekt Nr. 1/2001 in Lozorno Reste von unblutigen Agrarritualen enthält, in denen ein Keramiksatz, Hirse, Weißer Gänsefuß, Feuer, aromatischer Rauch und vermutlich auch eine Reibplatte eine gewisse Rolle gespielt hatten. Nach der Beendung des Rituals wurden die durchgebrannten

Getreidereste zusammen mit Kohlenstückchen in die Gefäße hineingekehrt und diese dann in der Grube gelagert.

Alle vier Keramikdepots der MHK aus der Slowakei gehören zeitlich in deren jüngere und abschließende, Hügelgräber-Valaticer Stufe. Für die Erwägungen über die ursprüngliche Funktion der Depots ist wichtig, dass in keinem einzigen Fall in der Umgebung Töpferöfen beobachtet wurden. Eine Beziehung der Keramikdepots zur Töpferproduktion halten wir deswegen für fast ausgeschlossen. Im Einklang mit den Depots gefunden auf dem ganzen Verbreitungsgebiet der MHK entsprechen auch die Befunde aus Zohor, Kopčany, Lozorno und Báhoň mit deren Zusammensetzung und Hinterlegungsart einer Vorstellung vom Zeremoniellgeschirr, das nach dem Gebrauch als Sakralabfall endete.